

Araştırma Makalesi¹

Erken Dönem Hadis İlimleri Bağlamında Eyyüb b. Ebî Temîme es-Sahtiyânî'nin Yeri

The Place of Ayyüb b. Abî Tamîma al-Sakhtiyânî in the Context of Early Hadith Sciences

Osman YAĞMUR¹

Makale Bilgisi

¹ Dr., Dicle Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Diyarbakır/Türkiye

ORCID:0000-0002-9674-3356

E-Mail:

osmanyagmur387@hotmail.com

Sorumlu Yazar:
Osman Yağmur

Aralık 2025

Cilt:5

Sayı:2

DOI:

10.5281/zenodo.18099942

Citation:

Yağmur, O. (2025). Erken dönem hadis ilimleri bağlamında Eyyüb b. Ebî Temîme es-Sahtiyânî'nin yeri. *GAB Akademi*, 5(2), 218-235.

Öz

İslam dininin inanç ve amel esaslarını belirlemede Kur'an-ı Kerim'den sonra ikinci temel kaynak olan hadis ilmi; Resûlullah'ın (s.a.v.) sözlerini, fiillerini, takrirlerini, yaratılış ve ahlaki vasıflarını kapsaması sebebiyle hicri ilk asırlardan itibaren büyük bir hassasiyetle ele alınmış ve ciddi ilmi çalışmalara konu olmuştur. Bu ilmi mirası koruma görevini üstlenen Sahabe nesli, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sünnetini yalnızca ezberlemekle kalmamış, aynı zamanda derinlemesine idrak ederek lafız ve mana bütünlüğünü bozmadan, şahsi yorumlardan kaçınarak kendilerinden sonra gelen Tabiîn nesline büyük bir sadakatle intikal ettirmiştir. Tabiîn nesli de devraldığı bu emaneti aynı titizlikle sonraki kuşaklara aktararak isnad zincirinin sağlamlaşmasını sağlamıştır. Bu bağlamda kaleme alınan çalışmamızda, Tabiîn döneminin seçkin simalarından Eyyüb b. Ebî Temîme es-Sahtiyânî'nin hadis ilminde işgal ettiği konum, rivayet sürecinde benimsediği özgün metotlar ve râvileri değerlendirirken başvurduğu kendine has cerh-tâ'dil kriterleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Döneminin ilmi çevrelerinde temayüz eden ve hocaları ile akrabaları tarafından sıkça övgüyle anılan Eyyüb'un, râviler hakkındaki değerlendirmeleri ve hadis tenkidindeki otoritesi, bu ilmin erken dönemdeki gelişimi açısından kritik bir öneme sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Eyyüb es-Sahtiyânî, Sünnet, Hadis, Cerh – Tâ'dil, Tedlîs

Abstract

As the second fundamental source of Islam, the science of Hadith — which deals with the sayings, actions, approvals, physical characteristics, and moral qualities of the Prophet Muhammad (PBUH) — has been the subject of serious scholarly research since the earliest centuries of Islam. Companions of prophet Mohammad (PBUH) (Sahabah), after knowing and memorizing his Sunnah has conveyed his thoughts, speeches and the meanings of them without any further explanation to the generation that has followed them (Tabiîn). Then the second generation (Tabiîn) followed the way of conveying his Sunnah to the other generations and that method of conveying has been continued to other generations. In this part of our research, we examined the position of Ayyüb al-Sakhtiyânî in the field of Hadith, his methods of narration, and the specific reasons for jarh and ta'dil associated with him. While he was searching Jarh Tadil he found out the different studies of the narrators. During his life the his method had been appreciated by his teachers and companions.

Keywords: Ayyüb al-Sakhtiyânî, Sunnah, Hadith, Jarh wa-Ta'dil, Tadrîs.

¹ Bu makale, Prof. Dr. Veysel Özdemir danışmanlığında Osman Yağmur tarafından Binböl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Hadis Anabilim Dalında yapılan "Eyyüb es-Sahtiyani ve hadis ilmindeki yeri"adlı yüksek Lisans" tezinden üretilmiştir.

1. Giriş

Eyyûb es-Sahtiyânî, hicrî 68 - 131 yılları arasında yaşamış bir muhaddistir. Onun ilmî ve kültürel alt yapısının daha iyi anlaşılabilmesi için yaşadığı dönemin siyasi, sosyal ve ilmî yapısından bahsedilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmamızdaki amaç, sünneti müdafaa hizmetinde bulunan âlimlerin çabalarını ve çalışma metotlarını öğrenmektir. Bu âlimler içerisinde Eyyûb es-Sahtiyânî'nin gösterdiği ilmî gayretler ve metotlar, çalışmamıza bir ışık olması açısından önem arz etmektedir. Bunların başında, ilmin teşekkülü döneminde takip ettiği yollar ve yöntemler gelmektedir. Eyyûb es-Sahtiyânî, isnadı ilk kullanan ve hadis rivayet etmede hassas davranarak belli bazı yollara başvuran âlimlerden biridir. Her önüne gelenden hadis rivayet etmemiş, rivâyet ederken de oldukça dikkatli davranmıştır. Kısa isnâdlı rivâyette bulunulması prensibi onun ve hocası İbn Sîrîn'in uygulamalarındandır. Hadis tahammül yollarından olan vasiyyet metodu ise hocası Ebû Kılâbe tarafından kendisine kitaplarını vasiyyet etmesiyle başlamıştır. (Müslim, n.d)

2. Eyyûb b. Ebî Temîme es-Sahtiyânî'nin Yaşadığı Dönem

Eyyûb es-Sahtiyânî (ö. 131/748), Hicrî 68 / Milâdî 687 yılında Basra'da doğmuş olup Emevîler döneminde yaşamıştır. (Semânî, 1988, 9/110) Bu dönemde, Fars, Sistan ve Horasan gibi şehirler Basra'ya bağlı olarak idare edilmekteydi. Özellikle Hasan el-Basrî'nin (ö. 110/728) önderliğinde yetişen talebeler, İslâmî ilimlerin teşekkülünde önemli bir rol oynamışlardır. Eyyûb es-Sahtiyânî de bu seçkin âlimler arasında yer almış ve ilmî şahsiyetini bu ilmî çevrede inşa etmiştir. Nitekim bu devirde Basra'da yetişen muhaddis ve fakihler arasında Muhammed b. Sîrîn (ö. 110/728), Hasan el-Basrî, Eyyûb es-Sahtiyânî, İbn Abbas'ın (ö. 68/687) yakın dostlarından olan Ebü's-Şa'sâ Câbir b. Zeyd (ö. 93/711) ve Katâde b. Diâme (ö. 117/735) gibi önemli isimleri zikretmek mümkündür. (Bakır, 2003, 5/108-111) Eyyûb es-Sahtiyânî'nin yaşadığı dönemi, siyasi, sosyal ve ilmî yapı olmak üzere üç ana başlık altında değerlendirmek, onun ilmî zeminini kavrayabilmek açısından önem arz etmektedir.

2.1. Siyasi Yapı

Hulefâ-yi Râşidîn döneminden (632–661) sonra Suriye merkezli Dımaşk'ta İslam tarihinin ilk hanedan devleti, Muâviye b. Ebû Süfyân tarafından tesis edilmiştir. Emevî Devleti'nin kurucusu olan Muâviye ve onu takip eden iki halife, Ümeyyeoğullarının Süfyânî koluna; sonraki on bir halife ise aynı kabilenin Mervânî koluna mensuptur. (Ebi Şeybe, 1989, 5/14) İslam Devleti'nin en geniş sınırlarına ulaştığı bu dönemde, merkezî otorite olan Şam dışındaki bölgeler, halife tarafından tayin edilen valilerce yönetilen beş büyük eyalete ayrılmıştır. Eyalet valileri, kendilerine bağlı şehirlerin valilerini doğrudan tayin etme yetkisine sahipti. Bu eyaletler şunlardır: Merkezi Medine olan ve Arabistan'ın tamamını içine alan Hicaz; merkezi Kûfe olup Basra, Umman, Bahreyn, Kirman, Sicistan, Horasan ve Maveraünnehir bölgelerini içine alan Irak; Ermeniyeye; Azerbaycan ve Anadolu'nun Müslümanların kontrolünde olan bölgelerini kapsayan el-Cezîre; Mısır; ve başlangıçta Mısır'a bağlı iken daha sonra bağımsız hâle getirilen, merkezi Kayrevan olan İfrîkiye'den ibaretti. (İbnü'l-Esir, 1987, 3/270-299)

2.2. Sosyal Yapı

Emevîler döneminde İslam toplumu temel olarak üç ana sınıftan oluşmaktaydı: Müslümanlar, zimmîler ve köleler. Müslümanlar ise kendi içlerinde iki gruba ayrılıyordu: Fetihlerle İslam'a giren Arap olmayan unsurlar olan Mevâlî ve İslam'ın ilk temsilcileri olan Arap Müslümanlar. Bu dönemde askerî ve idarî otorite genellikle Arapların elinde bulunmuştur. Emevî dönemi boyunca Müslüman Arapların toplam nüfusu kesin olarak bilinmemekle birlikte, bazı bölgelere dair askerî divan kayıtları mevcuttur. Muâviye döneminde Mısır'da 40.000, Mervân b. Hakem döneminde Humus'ta 20.000, Velîd b. Abdülmelik döneminde ise Dımaşk ve civarındaki ordugâhlarda 45.000 kişinin divana kayıtlı olduğu rivayet edilmektedir. Ayrıca, 8. yüzyıl başlarında Suriye ve Filistin bölgelerine yerleşmiş Arap nüfusunun yaklaşık 250.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir. (İbnü'l-Esir, 1987, 3/270-299)

2.3. İlmî Yapı

Emevîler döneminde de daha önceki dönemlerde olduğu gibi dinî içerikli ilmî faaliyetler, esasen Kur'an ve hadis merkezli bir çerçevede sürdürülmüştür. Bu dönemde, sahâbîler arasında başlayan ilmî etkileşim, özellikle hadis

rivayeti ve hadislerin bireysel sahifelere kaydedilmesi şeklinde bir form kazanmıştır. Zamanla tek bir konuya dair hadislerin derlenerek bir araya getirilmesiyle birlikte, bu rivayetler belirli tematik kümelerle ayrılmaya başlamış ve nihayetinde bağımsız dinî ilimlerin oluşumuna zemin hazırlamıştır. (Yiğit, 1995, 11/87-100)

Hadis rivayeti, başlangıçta İslam dinine dair tüm ilim alanlarını kapsayan bir bilgi aktarım zemini olarak değerlendirilmekteydi. Nitekim hicrî I. yüzyılın ortalarına kadar “ilim” kavramı, büyük ölçüde hadis rivayetiyle özdeşleşmişti. Bu aşamadan sonra dinî bilgiler, tadrîcen çeşitli alt disiplinlere ayrılmaya başlamış ve söz konusu ilimlerin müstakil yapıya kavuşması ise daha çok Abbâsiler döneminde gerçekleşmiştir.

Hadis ilminin tarihsel gelişimi genel olarak üç temel safhada değerlendirilir: Bunlardan birincisi, hadislerin yazılı olarak kayda geçirilmesi sürecidir. İkinci aşama, çeşitli sahifelerde kayıtlı olan hadislerin bir araya getirilmesini ifade eden tedvin faaliyetidir. Üçüncü aşama ise, Emevîler döneminin sonlarında başlayıp Abbâsiler devrinde tamamlanan tasnif sürecidir. Bu son safhada hadisler, konularına veya râvilerine göre sistematik biçimde düzenlenmiştir. (el-Hatîb, 1963, 295-381)

Hız. Peygamber’in (s.a.v.) sağlığında bazı sahâbîler, onun izniyle hadislerin yazımına başlamışlardır. Bu yazım faaliyetleri, Emevî döneminde daha yaygın ve sistemli bir hâl almıştır. Bu noktada, Halife Ömer b. Abdülazîz’in (ö. 101/719) teşebbüsleri belirleyici olmuştur. Hadis râvilerinin vefatıyla birlikte ilmin zayi olma riskini dikkate alan Ömer b. Abdülazîz, hem valilere hem de bölgelerdeki hadis âlimlerine gönderdiği mektuplar vasıtasıyla Hz. Peygamber’den (s.a.v.) nakledilen rivâyetlerin derlenmesini emretmiştir. Bu çağrıyla fiilen yerine getiren ilk âlim ise, Hicaz ve Şam bölgelerinde etkili olan Muhammed b. Şihâb ez-Zühri’dir (ö. 124/742). Onun öncülüğünde başlatılan bu tedvin faaliyeti, çağdaşı olan birçok hadis âlimi tarafından da benimsenmiş ve yaygınlaştırılmıştır. (el-Hatîb, 1963, 295)

Hız. Peygamber’in (s.a.v.) hayatı boyunca ve sonrasında öne çıkan birçok ilmî merkezde, sahâbîlerin doğrudan gözetiminde çok sayıda ilim talebesi yetişmiştir. Bu merkezler arasında özellikle Medine, Mekke, Kûfe, Mısır, Şam, Horasan ve Basra gibi şehirler dikkat çekici bir öneme sahiptir. (el-Hâkim, 1997, 270)

Hadis râvilerinin tabakaları ve ilmî seviyeleri, klasik kaynaklarda farklı şekillerde tasnif edilmiştir. Bu bağlamda İbn Hacer el-Askalânî (ö. 852/1449), râvileri on iki tabakaya ayırmış ve Eyyûb es-Sahtiyânî’yi “küçük tâbiîn” sınıfında değerlendirmiştir. Diğer taraftan, Ali b. el-Medîni (ö. 234/848) Nâfi’nin ashabını dokuz tabakaya, en-Nesâî (ö. 303/915) ise on tabakaya ayırmıştır. Her iki muhaddis de Eyyûb es-Sahtiyânî’yi birinci tabakada zikretmiş; aynı şekilde Abdullah b. Ömer, Mâlik ve Nâfi’ gibi râvileri de bu sınıflamaya dâhil etmişlerdir. (İbn Recep, 2012, 2/615)

3. Eyyûb es-Sahtiyânî’nin Hadis İlmindeki Yeri

İlk dönem tâbiûn âlimlerinden biri olan Eyyûb b. Ebî Temîme es-Sahtiyânî (ö. 131/748), hadis ilminin teşekkül sürecinde önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmada, onun hadis ilmindeki konumu, rivayet yöntemi olarak benimsediği tahammül ve edâ yolları ile cerh ve ta’dil faaliyetlerine yaklaşımı ele alınacaktır.

3.1. Kullandığı Rivayet Metotları

Kur’ân-ı Kerîm’den sonra İslam dininin ikinci temel kaynağını teşkil eden hadise Müslümanlar büyük önem atfetmişlerdir. Bu ilgi, yalnızca hadis metninin muhafazasıyla sınırlı kalmamış; hadislerin hangi yollarla öğrenildiği ve rivayet edildiğinin kayıt altına alınması da ayrı bir titizlikle sürdürülmüştür. Hadislerin öğrenilmesi ve aktarılması süreci, “tahammül” ve “edâ” kavramları çerçevesinde değerlendirilmiş ve bu yolların her biri terimsel olarak özel biçimde tasnif edilmiştir. (İbnu’s-Salah, 1986, s. 105-182)

Hadis usûlü kaynaklarının çoğunda yer aldığı üzere, tahammül yolları sekiz ana başlık altında toplanmıştır. Bunlar: semâ’ (dinleme), kırâ’a (öğrencinin hocaya okuması), icâzet (hocanın izin vermesi), münâvele (metnin fiziksel olarak verilmesi), kitâbet (hocanın yazı ile rivayet yetkisi vermesi), iflâm (rivayet etme izni olmaksızın bilgilendirme), vasiyyet (rivayet izni vasiyet etme) ve vicâde (bulunarak rivayet etme) şeklindedir. Söz konusu yöntemler, hem râvînin hadisi edinme şeklini belirler hem de sonraki nesillere aktarımın güvenilirliğini sağlamaya katkı sunar. (Kâdî İyaz, 1970, s. 68)

Eyyûb es-Sahtiyânî’nin hadis tahammül yollarını kullandığı açıkça görülmektedir. Özellikle semâ’, icâzet ve münâvele gibi doğrudan hocadan alma yolları, onun ilmî pratiğinde önemli bir yer tutmaktadır. Bununla birlikte, kendisinin sadece tahammül yöntemlerini değil, bu yöntemlere bağlı olarak hadislerin edâsını/aktarımını da belirli bir ilmî hassasiyetle yürüttüğü anlaşılmaktadır. Onun hangi yollarla hadis aldığına dair örnekler, rivayet zincirleri (isnâd) dikkatle incelendiğinde tespit edilebilmektedir.

3.2. Hadis Tahammül Yolları

Sahâbîler, bilgilerini doğrudan Hz. Peygamber'den (s.a.v.) işitmek, görmek yahut diğer sahâbîlerden duymak suretiyle elde etmişlerdir. Edindikleri bu bilgileri ezberleyerek muhafaza etmeye büyük önem vermişler, zaman zaman bu bilgileri pekiştirmek amacıyla müzakere meclisleri de düzenlemişlerdir. (Yücel, 1996, 51-52) Müteakip dönemlerde ise muhaddisler, hadis tahammül (Aydın, 2009, s. 300) ve edâ (Aydın, 59) yöntemlerini daha sistematik hâle getirerek çeşitli koruyucu tedbirler geliştirmişlerdir.

Bu çerçevede, Eyyûb es-Sahtiyânî; hocasının rivayetlerini iyi bilen, onları birbirinden ayırma yetisine sahip ve hadisi dikkatle tetkik eden bir muhaddis olarak öne çıkmıştır. Onun, hadis tahammül yollarından bazılarını aktif olarak kullandığına dair çeşitli örnekler mevcuttur.

3.2.1. Kıraat

Lügat anlamı itibariyle “okumak” manasına gelen *kıraat* kelimesi, hadis tahammül yollarından biri olarak “el-kırâ'e 'ale'ş-şeyh” şeklinde de kullanılmaktadır. Bu yöntemde, talebe hadisleri hocasına okur ve hocası da bu metinleri dinleyip tasdik ederek talebeye rivayet etme yetkisi verir. Bu tarz öğrenim biçimi, “arz” terimiyle de ifade edilmiştir. Bazı muhaddisler bu iki terimi eş anlamlı olarak değerlendirmişlerdir. (Kâdî İyâz, 1970, s. 70-79)

Hâkim en-Nîsâbü'rî'ye göre arz; hadislerin okunmadan hocaya sunulması, hocanın da bu metinleri inceleyerek uygun görmesi anlamına gelir. Ancak yaygın uygulama, öğrencinin hadisleri yüksek sesle okuması ve hocanın dinleyerek tashihlerde bulunması yönündedir. (Hâkim. 1997, s. 256-257) Hoca, bu esnada hafızasından veya yazılı bir eserden metinleri takip eder. Bu tür ilim halkaları çoğu zaman kalabalık olur; okuyucu, "bu hadisi falanca hocaya okudum (قرأت على فلان)" ifadesiyle rivayet etme hakkını elde ederken, dersi dinleyenler de "falanca hocanın huzurunda bu hadisler okundu, biz de dinledik (قرأت على فلان ونحن نسمع)" şeklinde rivayet edebilme imkânına sahip olurlar. (Kâdî İyâz, 1970, s. 70-79)

Eyyûb es-Sahtiyânî'nin, arz metodunun kullanılmasına olumlu yaklaştığı ve bu usulü benimseyip teşvik ettiği rivayetlerden anlaşılmaktadır. Nitekim Yâkub'un, Ahmed b. Hanbel'den aktardığına göre, Abdürrezzâk şöyle demiştir: “Ma'mer bize, Eyyûb'un ilmin kendisine arz edilmesine izin verdiğini, Mansûr b. el-Mu'temir'in de arz konusunda bir beis görmediğini nakletti.” (Fesevî, 1410, 2/827) Benzer şekilde Yahyâ b. Yahyâ'nın, Şu'be'den naklettiğine göre; Eyyûb es-Sahtiyânî ve Mansûr'a kıraat hakkında sorulmuş ve her ikisi de bu konuda olumlu görüş beyan etmişlerdir. (Fesevî, 1410, 2/828) Ayrıca, Abdürrezzâk'ın, Ma'mer'den naklen aktardığına göre Mansûr şöyle demiştir: “Eyyûb ve Zührî, arz yöntemini uygun görürlerdi.” (Fesevî, 1410, 2/89)

3.2.2. İcazet

İcazet, hocanın sahip olduğu hadisi veya hadis kitabını, sözlü ya da yazılı biçimde bir talebesine rivayet etme izni vermesidir. İlk dönemlerde bu yönetime karşı bazı çekinceler bulunmasına rağmen, zamanla hadis tahammül yollarından biri olarak kabul görmüştür. Bu usulde, kendisine icazet verilen kişi artık ilgili hadisi veya hadisleri o hocadan rivayet edebilme yetkisini kazanmış olur. (Aydın, 2009, s. 124-125)

İcazet yöntemini benimseyen ilk dönem muhaddisleri arasında Hasan el-Basrî, Nâfî', ez-Zührî, Katâde, Eyyûb es-Sahtiyânî, Süfyân b. Uyeyne, Süfyân es-Sevrî, İmam Şâfî ve Ahmed b. Hanbel gibi isimler zikredilebilir. (Bağdâdî, n.d, 2/314) Bu bağlamda icazetin cevazına delil olarak Hz. Peygamber'in (s.a.v.), Abdullah b. Cahş'a bir mektup vererek onu mühürlemesi ve bu mektubun iki günlük yolculuğun ardından açılmasını tavsiye etmesi olayı, bazı âlimlerce icazet uygulamasının temeli olarak değerlendirilmiştir. (Bağdâdî, n.d, 2/312)

3.2.3. Kitâbet

Kitâbet, sahâbe ve büyük tâbiîn dönemlerinden itibaren hadislerin yazıya geçirilmesini ifade eden temel tahammül yollarından biridir. Sözlük anlamıyla “yazmak” ve “yazıyla kayıt altına almak” anlamına gelen bu kavram, hadis literatüründe *kitâbetü'l-hadîs*, *takyîdü'l-hadîs* veya *takyîdü'l-ilm* şeklinde de kullanılmaktadır. Bu bağlamda kitâbet, hem bir hadis öğrenme yöntemi hem de ilmin muhafazasında başvurulan esaslı bir vasıta olarak değerlendirilmiştir. (Yücel, 2010, 26/81-83)

Eyyûb es-Sahtiyânî'nin kitâbet konusundaki yaklaşımı incelendiğinde, onun hocanın öğrencisine hadis rivayet etmesiyle bu rivayetleri yazılı olarak vermesi arasında bir fark görmediği anlaşılmaktadır. Nitekim o, kitâbeti sözlü rivayetle aynı derecede kabul etmiş ve bu uygulamayı ilmî bir yöntem olarak benimsemiştir.

Bu duruma dair örnekler kaynaklarda açıkça yer almaktadır. Müslim'in Yahyâ b. Yahyâ'dan, onun da Hammâd b. Zeyd tarikiyle Eyyûb es-Sahtiyânî'den naklettiği rivayette, Eyyûb şöyle demektedir: “Ya'lâ b. Hâkîm, bana şu bilgileri yazarak verdi: Süleymân b. Yesâr'ın Râfî' b. Hâdîc'den ‘Biz çift sürerdik, tarlalarımızı üçte birine

ve dörtte birine kiralardık' dediğini duydum." Bu rivayet, yazılı bilgi aktarımının fiilî bir örneğidir. (Müslim, n.d, Buyu, 15)

Konuyla ilgili bir diğer rivayet ise şöyledir: Yâküb b. Ebî Süfyân'ın, Şu'be'ye isnâd ederek aktardığına göre, "Mansûr bana bir hadis yazdı. Onunla karşılaştığımda kendisine, 'Bu hadisi senden rivayet edebilir miyim?' diye sordum. O da bana, 'Sana yazmam, rivayet etmem gibi değil midir?' şeklinde cevap verdi." Bu rivayet üzerine Yâküb, aynı konuda Eyyûb es-Sahtiyânî'ye de bazı sorular yönelttiğini ve ondan da benzer cevaplar aldığını belirtmektedir. (Fesevî, 1410, 2/825)

Eyyûb es-Sahtiyânî'nin, başta Nâfi' olmak üzere birçok hocasından yazılı olarak hadis aldığı ve bu yöntemi kendisiyle birlikte öğrencilerinin de uyguladığı anlaşılmaktadır. Onun bu yaklaşımı, kendisinden sonraki nesiller için bir usûl örneği oluşturmuş ve ilmin yazı yoluyla intikalinde önemli bir rol oynamıştır.

Eyyûb es-Sahtiyânî'nin hadis yazımına (*kitâbet*) dair yaklaşımı, yalnızca teorik bir meşruiyet değil, aynı zamanda pratik uygulamalarla da desteklenmiş ve sonraki nesiller için örnek teşkil etmiştir. Aşağıda onun hadisleri yazma ve yazılı rivayetleri kabul etme konusundaki yaklaşımını genişleten rivayetler sunulmuştur:

3.2.3.1. Yazılı Hadis Kabulündeki Prensibi

Eyyûb es-Sahtiyânî, yazılı olarak kendisine ulaştırılan hadisleri yalnızca okuyan ve kontrol eden değil, aynı zamanda rivayete esas kabul eden bir muhaddistir. Bu yaklaşımı, yazılı bilginin sözlü rivayet kadar güvenilir olabileceği anlayışının erken dönem örneklerinden biri olarak değerlendirilmektedir.

Örneğin, Hammâd b. Zeyd'in Eyyûb'tan naklettiği şu rivayet dikkat çekicidir:

"Ya'lâ b. Hâkîm, bana bu bilgileri yazarak verdi: Süleymân b. Yesâr, Râfi' b. Hâdic'den şöyle dediğini duymuştur: 'Biz çift sürer, mahsulün üçte biri veya dörtte biri karşılığında tarlamızı kiralardık.'" (Müslim, n.d. Buyu', 15) Bu rivayet, yazılı bir metnin doğrudan rivayet kaynağı olarak kabul edildiğine dair güçlü bir delildir.

3.2.3.2. Yazılı Hadis Alıp Rivayet Etme Meşruiyeti

Şu'be'den gelen ve Yâküb b. Ebî Süfyân'ın *et-Târîh*'inde naklettiği başka bir rivayet de Eyyûb'un yazılı hadis naklindeki yaklaşımını teyit eder.

Eyyûb es-Sahtiyânî, yazılı rivayetleri sadece kabul etmekle kalmamış, bu metinleri karşılaştırma ve tashih etme konusunda da dikkatli davranmıştır. Eyyûb'un elinde yazılı metinlerin (*şahîfa*) bulunduğu, bunları talebelerine okuttuğu ve kontrol ettiği yönünde dolaylı rivayetler vardır.

Örneğin:

"Eyyûb, rivayet ettiği bazı hadisleri kontrol ederdi. Eğer yazıya geçirilmiş bir metin varsa, onu getirttiği ve metin üzerinden karşılaştırma yaptığı rivayet olunmuştur." (Abdullah b. Hanbel, n.d. s. 124)

3.2.3.4. Kendi Yazılı Kayıtlarının Kullanımı

Bazı kaynaklar, Eyyûb es-Sahtiyânî'nin bizzat yazılı rivayetleri taşıyan defterler tuttuğunu, bu defterlerden faydalandığını ve öğrencilerine de bu yöntemle hadis aktardığını kaydeder:

"Eyyûb'un yanında yazılı notlar bulunur, bazen bu notlara başvurarak rivayette bulunurdu." (Bağdâdî, n.d. s. 254)

Bu rivayet, onun hadis yazımına sadece cevap vermekle kalmayıp, bu yöntemi aktif şekilde uyguladığını gösterir.

Eyyûb es-Sahtiyânî'nin hadis yazımına dair rivayetleri, onun ilmî ciddiyetini, nakil ve rivayette denge gözetme tavrını, yazılı kültür ile sözlü kültür arasında bir bağ kurduğunu ortaya koymaktadır. Onun tavrı, hadislerin sadece sözlü olarak değil, yazılı olarak da muhafaza ve nakledilmesinin sahîh bir yöntem olduğunu ortaya koymakta; bu da hicrî II. yüzyıl öncesi hadis kültürünün yazılı temellerinin sanıldığından daha erken dönemde benimsendiğini göstermektedir.

3.2.4. Vasiyyet

Eyyûb es-Sahtiyânî'nin vasiyyet metoduyla hadis tahammülü konusuna geçmeden önce, bu yöntemin mahiyetine kısaca değinmek yerinde olacaktır. *Vasiyyet*, bir hocanın sahip olduğu hadis kitaplarını, vefat etmeden önce yahut uzun bir yolculuğa çıkarken güvenilir gördüğü bir kimseye teslim etmesi veya bu kişiye bırakmasını ifade eden bir tahammül şeklidir. (Aydın, 2009, s. 328) Bu usûl, hadislerin korunması ve sonraki nesillere aktarılmasında yazılı kültürün destekleyici bir unsuru olarak değerlendirilmiştir.

Hadis usûlü kaynaklarında yer alan bilgilere göre, *vasiyyet* metodunu uygulayan ilk kişilerden biri Eyyûb es-Sahtiyânî'dir. (Yücel, 2010, s. 74) Bu uygulamaya dair en bilinen örnek, Ebû Kılâbe'nin kitaplarını Eyyûb es-Sahtiyânî'ye vasiyyet etmesidir. (Bağdâdî, n.d. 2/357) Rivayete göre, Ahmed b. Hanbel'in İsmail b. İbrahim'den aktardığına göre, Eyyûb şöyle demektedir:

“Ebû Kılâbe bana kitaplarını vasiyyet etti. Ben de on küsur dirhem vererek kitapları Şam'dan getirttim.” (Bağdâdî, n.d. 2/357)

Bu rivayet, yalnızca yazılı kültürün önemine değil, aynı zamanda güvene dayalı ilmî aktarımın erken dönem uygulamalarından biri olan vasiyyet metodunun fiilen nasıl işlediğine dair de örnek teşkil etmektedir.

Ayrıca, Muhammed b. el-Hüseyin el-Kattân'ın, Hammâd'dan rivayet ettiğine göre aşağıdaki bilgiler nakledilmektedir:

“Ebû Kılâbe, Şam'da vefat etti. Kitaplarını Eyyûb'a vasiyyet etmişti. Eyyûb bir adam gönderdi, ona bir yük kitap getirildi. Eyyûb şöyle dedi: ‘Muhammed bana uğradığında kendisine şöyle dedim: Ebû Kılâbe'nin kitapları bana ulaştı, bunlardan rivayet edebilir miyim?’ O da ‘Evet, rivayet edebilirsin’ dedi. Ancak sonra ‘Ben sana rivayet etmeni ne emrederim ne de yasaklarım’ şeklinde cevap verdi.” (Bağdâdî, n.d. 305)

Bu nakil, Eyyûb'un vasiyet yoluyla gelen malzemeyi hemen rivayet etme konusunda tereddüt ettiğini, meseleyi damıştığını ve ilmî sorumluluk bilinciyle hareket ettiğini göstermektedir.

Bununla birlikte, bazı kaynaklarda, Eyyûb es-Sahtiyânî'nin, Ebû Kılâbe'nin kitaplarını ondan daha önce işittiğine ve ezberlemediğine dair bilgiler yer almaktadır. (Bağdâdî, n.d. 2/305) Bu durum, onun söz konusu rivayetleri yalnızca yazılı metinden değil, daha önce doğrudan semâ yoluyla almış olabileceğini göstermekte ve bu vesileyle vasiyyetin sadece teknik anlamda bir tahammül yolu olmaktan öte, emanet ve güven bağlamında bir anlam taşıdığına ortaya koymaktadır.

Özellikle, Ebû Kılâbe'nin şu sözleri dikkat çekicidir:

“Eğer Eyyûb hayatta ise kitaplarını ona verin; değilse yakın!” (Yücel, 2014, s. 82)

Bu beyan, Ebû Kılâbe'nin, Eyyûb es-Sahtiyânî'ye duyduğu yüksek derecedeki güvenin açık bir tezahürüdür. Bu güvenin temelinde, Eyyûb'un hocasının rivayetlerine vukûfiyetinin ve hadisleri aslına uygun şekilde rivayet etme konusundaki ilmî titizliğinin yattığı anlaşılmaktadır.

Vasiyyet metodunun hicrî II. yüzyılın ilk yarısında uygulanmış olması ise ayrıca dikkat çekicidir. Zira bu dönemde isnâd sisteminin artık yerleşmiş olduğu ve hadislerin büyük oranda *semâ*' ve *kıra'a* gibi doğrudan öğrenme yollarıyla alındığı bilinmektedir. Dolayısıyla vasiyyet, her ne kadar uygulama sıklığı açısından daha sınırlı kalsa da, bu dönemin rivayet sistematiğinde özel bir yer işgal etmektedir. Eyyûb es-Sahtiyânî'nin bu yöntemi uygularken sergilediği ilkesel tutum, hem yazılı malzemenin aktarımı hem de ilmî emanetin muhafazası açısından kayda değerdir.

3.3. Kullandığı Hadis Tahammül Yöntemleri

Eyyûb es-Sahtiyânî, hadis tahammül ve edâsında kendine özgü birtakım yöntemler benimsemiştir. Bunların başında, hadis rivayetinde âlî isnâd kullanmaya özen göstermesi gelir. Âlî isnâd; aynı metnin birden fazla isnâd zincirinden, ya da farklı metinlere ait isnadlardan, ilk kaynağa (Hz. Peygamber veya sahâbî) diğerlerine nazaran daha az râvî ile ulaşan isnad zincirini ifade eder. (Aydın, 2009, s. 139) Bu yöntem, hadîşçiliğin erken dönemlerinden itibaren râvîler nezdinde ayrı bir kıymet kazanmıştır. Nitekim hadis ehli, “isnadda yakınlık, Allah'a yakınlıktır” düsturuyla hareket ederek, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) en kısa yoldan ulaşan isnadları tercih etmişlerdir. (Suphi, 1988, s. 199.)

Eyyûb es-Sahtiyânî de bu anlayış doğrultusunda, rivayetlerinde âlî isnâd elde etmeye büyük ihtimam göstermiştir. Nitekim Ma'mer'in rivayet ettiğine göre Eyyûb şöyle demiştir:

“Muhammed'den hadis işitip de ondan işitmediğimi söylemem bana ağır gelir.”

Ma'mer de aynı şekilde:

“Eyyûb'dan hadis işitip de ondan işitmediğimi söylemem bana ağır gelir.” ifadesiyle, rivâyetlerinde sened zincirinin sağlam ve kısa olmasına büyük önem verdiğini, yani ‘âlî isnad'a ulaşma konusundaki titizliğini açık biçimde ortaya koymuştur. Bu tutum, hocasından edindiği isnad hassasiyetini aynı şekilde sürdürdüğünü göstermektedir. (İbn Sa'd, 1997, 9/250)

Bu rivayet, Eyyûb es-Sahtiyânî'nin hem doğrudan rivayete verdiği önemi hem de isnad konusunda gösterdiği titizliği yansıtmaktadır.

Eyyûb es-Sahtiyânî, yalnızca sika râvîlerden hadis rivayet etme konusunda son derece titiz davranan bir muhaddistir. Hadis tahammülünde olduğu gibi edâsında da her duyduğu kimselerden rivayette bulunmamış; benzer şekilde, rivayet ettiği hadisleri de herkese aktarmaktan kaçınmıştır. Bu konuda gösterdiği hassasiyet, onun çağdaşları ve sonraki dönem âlimleri tarafından da takdir edilmiştir. Nitekim Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), bu titizliğini ifade sadedinde, “Eyyûb'un rivayet ettiklerinden sormayın” demiştir. Aynı şekilde İmam Mâlik de onu

överek şöyle demiştir: “İraklılardan Eyyûb’a benzeyen biri daha bize gelmedi. Beldemize geldiğinde, bizden en güvenilir olanlardan hadis rivayet ederdi.” (Cürcânî, 1409, 2/61)

Bu seçiciliğin pratik örneklerinden biri, Şu’be ile birlikte oturduğu bir mecliste gözlemlenmiştir. Mecliste Kays b. Müslim (ö. 120/737) → Târik b. Şihâb (ö. 133/750) tarikiyle gelen bir rivayet hakkında soru sorulmuş, Eyyûb es-Sahtiyânî ise isnadın ve metnin sahih olduğunu belirtmiştir. Bu rivayetin sağlamlığını vurgulamak amacıyla, “Bu senedin ve hadisin bir benzerini getirin” diyerek söz konusu rivayete duyduğu güveni açıkça ortaya koymuştur.

Buna karşılık, Eyyûb’un rivayet kabulünde gösterdiği hassasiyetin olumsuz örnekleri de kaynaklarda yer almaktadır. Hammâd b. Zeyd’in naklettiğine göre, bir mecliste Süveyr b. Ebî Fâhita Ebü’l-Cehm el-Kûfi’den söz edilince, Eyyûb onun hakkında, “Dili düzgün biri değildir” demiştir. Aynı şahıs hakkında es-Sâcî’nin *Du’afâ*’ adlı eserinde, Eyyûb’un “istikameti düzgün biri değildir” dediği rivayet edilmektedir. (İbn Hacer, 1997, 1/579) Bir başka râvî hakkında ise, “Sayılarda fazlalık yapar” ifadesini kullanmıştır. (Cürcânî, 1409, 2/60)

Bu değerlendirmelerden, Eyyûb es-Sahtiyânî’nin hadis rivayet ettiği kişilerin yalnızca sika olmasına değil; aynı zamanda ifade tarzlarının düzgünlüğüne, muhakeme yeteneklerinin sağlamlığına ve rivayet emanetine sadakatlerine de büyük önem verdiği anlaşılmaktadır. Kays b. Müslim gibi güvenilir râvîlerin rivayetlerine itimat ederken, Süveyr b. Ebî Fâhita gibi râvîlerin rivayetlerine ise ihtiyatla yaklaşması, onun hadis tahammül ve edâsında râvînin güvenilirliğini temel ilke olarak benimsediğini açıkça göstermektedir.

3.4. Kullandığı Hadis Edâ Yöntemleri

Eyyûb es-Sahtiyânî, hadis rivayetinde aşırıya kaçmayan, aynı zamanda rivayet konusunda ihmalkâr da olmayan, mutedil bir yol izleyen muhaddislerden biri olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda, ne çok hadis rivayet eden grubu içerisinde yer almış, ne de hadis rivayeti bakımından az rivayet edenlerin derecesinde kalmıştır. Nitekim hadis otoritelerinden Ali b. el-Medîni, onun hakkında şöyle demiştir: “Eyyûb’un sekiz yüz civarında hadis rivayeti vardır.” (İbn Hacer, 1995, 1/14)

Bu ölçülülük, hadis ehli arasında yaygın bir yöntem olup, özellikle güvenilir olmayan yahut tam manasıyla içselleştirilmemiş bilgilerin aktarılmasından kaçınma ilkesine dayanmaktadır. Bu doğrultuda Abdurrahman b. Mehdî’nin şu sözü dikkat çekicidir:

“Her işittiğini rivayet eden, hadiste imam olamaz.” (Ebi Hâtim, 1952, 2/35)

Eyyûb es-Sahtiyânî’nin edâ yöntemlerine bakıldığında, onun rivayet sürecinde takip ettiği birtakım temel prensipler olduğu görülmektedir. Bunlar arasında özellikle şu hususlar öne çıkmaktadır: yalnızca sika ve zâbit kimselere rivayette bulunmak, kısa senedli rivayetlere öncelik tanımak, bazı hocalarının rivayetlerini tercih etmek, ezbere önem vermek, rivayet konusunda aşırı titizlik göstermek, meclislerde gereksiz konuşmaktan kaçınmak ve bid’at ehline rivayet etmemek.

3.4.1. Zâbit Olana Rivayet Etmesi

Hadis râvîlerinde aranan temel niteliklerden biri olan zabt, hem hadislerin sıhhatle muhafaza edilmesi hem de güvenilir şekilde aktarılması açısından büyük önem arz eder. Lügavî olarak “sağlamca ezberlemek ve unutmamak” anlamına gelen zabt, hadis ıstılahında, bir râvînin duyduğu rivayetleri ya ezber yoluyla (*zabtü’s-sadr*) ya da yazılı olarak (*zabtü’l-kitâb*) sağlıklı biçimde muhafaza edebilme yeteneğidir.

Hadis usûlü âlimleri zabtı iki ana kategoriye ayırmışlardır: (Koçyiğit, 1993, s. 46)

- Zabtü’s-sadr (ezber zabtı): Râvînin, duyduğu bir rivayeti aradan uzun zaman geçse dahi, dilediği zaman doğru ve güvenilir biçimde hatırlayabilmesidir.
- Zabtü’l-kitâb (yazı zabtı): Râvînin, duyduğu veya tashih ettiği hadisleri yazılı bir nüshada kayıt altına alarak, o metni edâ zamanına kadar güvenle muhafaza etmesidir.

Eyyûb es-Sahtiyânî, hadis rivayetinde zabt konusunda oldukça hassas davranmış, rivayet edeceği kişinin hafızasının güçlü olup olmadığını bizzat test etmiştir. Bu noktada onun rivayet metodunu açıklayan bir örnek Hammâd b. Zeyd tarafından şöyle aktarılmaktadır:

“Bir kimse Eyyûb’a bir şey sorduğunda, onu tekrar ettirirdi. Eğer kişi, soruyu ilk haliyle tekrar edebildiyse, ona hadis rivayet ederdi; değilse ona rivayette bulunmazdı.” (İbn Sa’d, 1997, 9/247)

Bu rivayet, Eyyûb es-Sahtiyânî’nin yalnızca güçlü hafızaya ve muhafaza yeteneğine sahip kişilere rivayette bulunduğunu; edâ ehliyeti zayıf olanlara ise rivayet etmeyi uygun görmediğini göstermektedir. Bu durum, onun rivayet konusunda taşıdığı ilmî sorumluluğun ve hadislerin sıhhatle nakledilmesine verdiği önemin açık bir göstergesidir.

3.4.2. Kısa Senedler Kullanması ve Hadis Edâsında Aşırı Titiz Davranması

Eyyûb es-Sahtiyânî'nin hadis edâsındaki dikkat ve ihtiyatı, bazı durumlarda senedleri kısaltmasına sebep olmuştur. Onun bu titizliği, özellikle rivayetleri merfû (Hz. Peygamber'e kadar ulaştırılmış) yerine mevkuf (sahâbîde bırakılmış), mevşûl (kesintisiz) yerine mürsel (tâbîde sona erdirilmiş) olarak aktarması şeklinde tezahür etmiştir. Bu tavrının temelinde, Resûlullah'a (s.a.v.) yalan isnad etme ihtimalinden son derece sakınması yatmaktadır.

Bu bağlamda Şu'be b. Haccâc'ın şu değerlendirmesi dikkat çekicidir:

“Eyyûb es-Sahtiyânî, bütün hadislerinde şüphe ederdi.” (Darekutnî, 2011, 3/224) Şu'be'nin bu ifadesi, Eyyûb'un zannî bir güvensizlik içinde olduğunu değil; rivayet ettiği hadislerin sıhhatinden emin olmak için gösterdiği yüksek seviyedeki ihtiyatı vurgulamaktadır. Onun bu tavrı, hadis edâsında son derece dikkatli davranması ve metinlerin herhangi bir eksiklik veya fazlalıkla nakledilmesinden kaçınması şeklinde yorumlanmalıdır. Bu bağlamda Eyyûb'un tavrı, “eş-Şekkü'l-İtmi'nân” (ihtiyatlı şüphe) olarak nitelendirilebilir.

Süfyân b. 'Uyeyne'nin aktardığına göre, Hişâm b. Hassân şöyle demiştir:

“Eyyûb, bu hadisin senedini Ebû Hüreyre'de sonlandırmış; ayrıca, “Eyyûb, hadisi ref'etmemeye (Hz. Peygamber'e nispet etmemeye) gücü yettiğinde, onu ref'etmezdi.” şeklinde ifade edilmiştir. Eyyûb bu hadisin senedini Ebû Hüreyre'de sonlandırıyor. ”Ardından da şunu ifade etmiştir: Bu ifade, Eyyûb'un, hadisin merfû olarak aktarılması gerektiği hususunda tam bir kanaat oluşmadığı sürece, onu mevkuf olarak rivayet etmeyi tercih ettiğini göstermektedir. Yani başka yollardan hadisin merfûluğu sabit olmuşsa dahi, Eyyûb es-Sahtiyânî kendi rivayetinde ihtiyatla hareket ederek onu mevkuf bırakabilmiştir. Bu tür bir rivayet yöntemi, yalnızca şahsî bir eğilim değil; erken dönem râvîlerinin temel prensiplerinden biri olarak kabul görmüştür. (Nesâî, n.d. 1/216)

Râvîlerin bir hadisi bir mecliste merfû, başka bir mecliste ise mevkuf olarak rivayet etmeleri onların ilmî derinliklerinin ve metinler arasındaki farkları ayırt edebilme kabiliyetlerinin bir göstergesidir. Bu usûl, aynı zamanda râvînin elindeki malzemeyi dikkatle tasnif ettiğini ve rivayetlerin kaynak düzeyine kadar sağlamlaştırılmasına özel önem verdiğini ortaya koymaktadır. (Nesâî, 1994, 7/71)

Eyyûb es-Sahtiyânî'nin bu yaklaşımı, Dârekutnî'nin *el-İtel* adlı eserinde de açıkça görülmektedir. Bu eserde, senedleri üzerinde ihtilaf bulunan, yani titizlik ve ihtiyatı sebebiyle bazen merfû, bazen mevkuf olarak kendisinden rivayet edilen 122 hadise yer verilmiştir. Bu durum, onun hadis edâsındaki ince eleyip sık dokuyan tavrının klasik kaynaklarda da müstakil bir şekilde kayıt altına alındığını göstermektedir.

3.4.3. Bazı Hocalarının Rivayetlerine Öncelik Tanınması

Eyyûb es-Sahtiyânî, hadis rivayetinde titizliğiyle tanınan erken dönem muhaddislerinden olup, isnad kullanımını sistematik hâle getiren ilk râvîler arasında yer almıştır. Onun isnada verdiği önem, rivayetlerinde güvenilirliği ön planda tutma gayretinin bir tezahürüdür. Nitekim Ali b. el-Medîni, Eyyûb'un hocası İbn Sîrîn ile ilgili değerlendirmesinde şunları söylemiştir:

“İbn Sîrîn hakkında İbn Avn ile Eyyûb ittifak ettiklerinde, ikisinden daha güvenilir kimse yoktur. Ancak aralarında ihtilaf söz konusu olduğunda, Eyyûb daha esbetti (daha sağlam ve güvenilirdir).” (İbn Recep, 2012, s. 199)

Muhammed b. Sîrîn, hadis rivayetinde isnadı esas alan ve rivayetlerinde titizlik gösteren tâbîün âlimlerinin önde gelenlerinden biridir. Eyyûb es-Sahtiyânî, gerek İbn Sîrîn gerekse Nâfi' Mevlâ İbn Ömer ile olan ilmî ilişkisi sayesinde bu iki hocasının rivayetlerini sıkça nakletmiş, onların metodolojisinden doğrudan etkilenmiştir. Bu iki güvenilir hocasının ilmî ehliyetleri ve râvîlik özellikleri nedeniyle, Eyyûb bu iki râvîden gelen rivayetlere öncelik vermeyi tercih etmiştir.

Özellikle Nâfi'in hadis rivayetindeki uygulamaları, sonraki dönemlerde hadis öğrenme ve öğretme usullerine örnek teşkil edecek mahiyettedir. Bunlardan biri, Nâfi'in İbn Ömer'den işittiği hadisleri içeren sahifelerin, kendisine arz yoluyla okunması durumunda bu rivayetlerin “haddesenâ” (bizzat işiterek öğrenilen) lafzıyla rivayet edilebileceğini söylemesidir. Bu yaklaşım, arz yoluyla öğrenilen hadislerin semâ' seviyesinde kabul edildiğini göstermektedir. (A'zamî, 1980, 1/15-217)

Ayrıca Nâfi'in talebelerine hadis imlâ ettiği, bu hadislerin yazıya geçirildiği ve bu sahifelerin bizzat hocaya arz edilerek tashih ettirildiği de rivayet edilmektedir. Onun bu yöntemi, daha sonra **mukabele** ve asıl nüshaya arz gibi hadis eğitiminde standart uygulamalar hâline gelmiştir.

Eyyûb es-Sahtiyânî'nin Nâfi' hakkındaki derin bilgisinin sadece rivayet sayısı ile sınırlı olmadığı, aynı zamanda onun râvîlik niteliğine dair takdir ifadelerinden de anlaşılmaktadır. Nitekim Ali b. el-Medîni'ye, “Nâfi'in ashâbı arasında en sağlam olan kimdir?” diye sorulduğunda şu karşılığı vermiştir: “Eyyûb faziletiyle, Mâlik itkânıyla, Ubeydullah ise hıfzıyla (ön plana çıkar).”

Süfyân b. 'Uyeyne'nin şu sözü de bu durumu pekiştirir niteliktedir:

“Nâfî’in hadislerini, Eyyûb es-Sahtiyânî’den daha iyi bilen ve onları öğrenmeye daha istekli biri olabilir mi?” (Fesevî, 1410, 2/240-241)

Bu rivayetler, Eyyûb’un sadece Nâfî’ten çok sayıda rivayet nakletmiş olmakla kalmayıp, aynı zamanda onun ilmî mirasını anlamada derin bir vukufiyet sergilediğini ortaya koymaktadır. Böylece, hem İbn Sîrîn hem de Nâfî’in rivayetlerine öncelik vermesi, Eyyûb es-Sahtiyânî’nin isnad ve edâ prensipleri doğrultusunda bilinçli bir tercihin sonucu olarak değerlendirilmelidir.

3.4.4. Ezberlemeye Önem Vermesi

Eyyûb es-Sahtiyânî, hadis öğreniminde ezberlemeyi esas alan muhaddislerden biri olup bu yöntemi hem bizzat uygulamış hem de talebelerine bu yönde rehberlik etmiştir. Özellikle Muhammed b. Sîrîn ve İbn Avn gibi hocalarının da içinde bulunduğu erken dönem Basralı hadisçilerin tercih ettiği yöntem, yazıya değil hafızaya dayanmayı esas almıştır. Bu bağlamda Eyyûb’un şu ifadesi dikkat çekicidir:

“Ben, Muhammed’den bir hadis dışında hiçbir şeyi yazmadım. Onu da ezberledikten sonra imha ettim.” (Fesevî, 1410, 2/232)

Bu yaklaşım, onun sadece kendisinin ezberlemesine güvenmesini değil; aynı zamanda rivayet ettiği bilgilerin zihni muhafazasına verdiği önemi de ortaya koymaktadır.

Eyyûb es-Sahtiyânî, talebelerini de aynı yöntemi takip etmeye teşvik etmiştir. Cerîr b. Hâzim’in aktardığına göre kendisi, Eyyûb’a şu soruyu yöneltmiştir:

“Senden hadis yazılmasını kerih gördüğünü biliyoruz; fakat görüyorum ki sana sunulan yazılı metinleri tashih ediyorsun.”

Eyyûb ise şu şekilde cevap vermiştir:

“Ben hâlâ ilk görüşümdedim. Ancak benden yazılan hadislerin yanlış yazılmasındansa, onları alıp tashih etmem daha evladır.”

Bu cevap, Eyyûb’un yazıya karşı kesin bir tavır almadığını; ancak yazıya güvenmektense ezberlemenin daha sağlam bir yöntem olduğuna inandığını ve yazılı metinlerin doğruluğuna ancak kontrol edilmek şartıyla rıza gösterdiğini göstermektedir. (Ahmed b. Hanbel, 1/175)

Onun bu yaklaşımı, talebeleri arasında da yaygınlık kazanmıştır. Nitekim Abdülvâris ve İbn Uleyye, Eyyûb’un vefatına kadar ondan hiçbir hadis yazmadıkları hâlde onun rivayetlerini ezberden nakletmişlerdir. Yine Hammâd b. Zeyd’in, âmâ olduğu hâlde Eyyûb’tan herhangi bir yazılı metin olmaksızın yalnızca ezber yoluyla hadis aldığı rivayet edilmektedir. (İbn Recep, 2012, s. 207)

Bu rivayetlerden anlaşılacağı üzere, Eyyûb es-Sahtiyânî’nin hadis eğitiminde ezberlemeye verdiği önem, sadece kendisine mahsus bir tercih olmayıp, talebeleri tarafından da benimsenmiş ve uygulanmıştır. Eyyûb’tan rivayette bulunanlar arasında yazıya başvuranlar olmuşsa da, onların ellerinde bulunan metinlerin bizzat Eyyûb tarafından tashih edilmeden kullanılmasına izin vermediği görülmektedir.

Bu yönüyle Eyyûb es-Sahtiyânî, hem metin hafızası hem de kontrol mekanizması açısından erken dönem hadisçiliğinin güvenilirlik esaslı aktarım anlayışını temsil eden önemli isimlerden biri olarak değerlendirilmektedir.

3.4.5. Hadis Meclislerinde Gereğinden Fazla Konuşmaması

Eyyûb es-Sahtiyânî, hadis meclislerinde öğrencilerinin rivayetleri daha kolay ezberleyebilmeleri için gereğinden fazla konuşmaktan kaçınmıştır. Onun bu tavır, ilmî meclislerde lafzın bereketini ve dikkat odağını koruma hassasiyetinden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda, Abdülvahhâb’dan gelen bir rivayet şu şekildedir:

“Eyyûb es-Sahtiyânî, Mekke’den yanımıza geldiği zaman bize şöyle diyordu: ‘İsnadı ezberleyiniz, ben onu unutuyorum.’” (Fesevî, 1410, 2/239)

Bu ifadeyle, isnad bilgisinin muhafazasına verdiği önemi ve öğrencilerin bu alandaki dikkatlerini artırmak istediğini ortaya koymuştur. Benzer şekilde, Hammâd b. Zeyd şöyle demektedir:

“Eyyûb, Mekke’den geldiğinde ‘Ben size dört-beş hadis getirdim’ derdi.” (Fesevî, 1410, 2/239)

Bu tür rivayetler, Eyyûb’un çok konuşmaktan ziyade az ve öz hadis naklini benimsediğini; bununla birlikte rivayetlerin senediyle birlikte ezberlenmesine özel önem atfettiğini göstermektedir. Bu yaklaşımı, hem isnad bilincini güçlendirme hem de hadis meclislerinde gereksiz konuşmalardan kaçınma yönüyle erken dönem hadisçiliğinin temel ilkeleriyle uyumludur.

3.4.6. Bid‘at ve Hevâ Ehline Rivayette Bulunmaması

Eyyûb es-Sahtiyânî'nin hadis rivayetindeki önemli prensiplerinden biri de bid'at ve hevâ ehli olarak gördüğü kimselere rivayette bulunmaktan kaçınmasıdır. Onun bu tavrı, sadece teorik bir duruş değil, aynı zamanda fiilî uygulamalarla da pekiştirilmiştir. Rivayetlerden anlaşıldığına göre, bid'at ehli olduğu bilinen bir kişi Eyyûb'a gelerek kendisinden hadis rivayet etmesini istemiş, bunun üzerine Eyyûb, eliyle işaret ederek şu ifadeyi kullanmıştır:

“Sana bir yarım kelime bile rivayet etmem.” (Dârimî, 1987, 1/121)

Bu tavır, onun sadece hadislerin sıhhatini değil, aynı zamanda ehil olmayan kimselere rivayetin ilmî sorumluluğunu da dikkate aldığı göstermektedir.

Yine Hammâd b. Zeyd'in şu rivayeti bu durumu destekler niteliktedir:

“Bir gün Sa'îd b. Cübeyr b. Talk b. Hâbib ile oturduğumu gören Eyyûb, bana şöyle dedi: ‘Onunla bir daha asla oturma!’” (Dârimî, 1987, 1/120)

Bu rivayet, Eyyûb'un söz konusu şahsı bid'at ehli olarak değerlendirdiğini ve onunla ilmî temas kurmayı uygun görmediğini açıkça ortaya koymaktadır. Bu çerçevede Eyyûb es-Sahtiyânî, bid'at ehliyle ilişki kurmamış, onlara hadis rivayet etmemiş ve aynı şekilde öğrencilerini de bu tür kimselerden uzak durmaları konusunda uyarmıştır. Bu tavır, hem ilmî güvenilirliğin muhafazası hem de sünnete bağlılık açısından erken dönem hadis aktarım geleneğinde önemli bir örneklik teşkil etmektedir.

3.4.7. Hadisleri Edâda Lahn Konusunda Gösterdiği Titizlik

Lahn kavramı, genel anlamda bir kelimeyi veya ifadeyi dil bilgisi kurallarına aykırı bir şekilde telaffuz etmek yahut yanlış bir şekilde okumak anlamına gelir. Hadis ilmi açısından lahn, rivayet edilen hadisi gramer kurallarına aykırı biçimde okumak veya rivayet sırasında dil hatasına düşmek şeklinde tanımlanır. (Aydın, 2009, s. 160) Eyyûb es-Sahtiyânî, gerek günlük konuşmalarında gerekse hadis rivayetlerinde telaffuz hatası yapmaktan son derece sakınırdı. Çünkü hadis rivayetinde yapılacak en küçük bir hata, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) yanlış bir lafız isnadı tehlikesini barındırmaktaydı. Bu sebeple lahn konusunda büyük bir hassasiyet göstermiştir. Rivayetlere göre Eyyûb es-Sahtiyânî, hadis naklederken bir hata yaptığında derhal istiğfar ederek Allah'tan af dilemiştir. Nitekim onun, Katâde'nin meclisinde hadis rivayet ederken bir yanlışlık yapması üzerine “Estağfirullah” diyerek istiğfarda bulunduğu nakledilmektedir. (Buhârî, n.d. 1/409)

4. Eyyûb es-Sahtiyânî'nin Cerh ve Ta'dîl İlmindeki Yeri

Cerh kelimesi sözlükte, maddî ya da manevî anlamda “yaralamak” manasına gelir. Hadis ıstılahında ise cerh; hafızası güçlü ve dikkatli bir âlimin, bir râvinin fık, yalancılık gibi şahsında bulunan yahut güvenilir râvilerin rivayetine muhalefet gibi rivayetinde yer alan bir kusur sebebiyle hem şahsını hem de rivayetini reddetmesidir. Râviyi böyle bir kusurla niteleyen kimseye *cârih*, kusurlu görülen râviye ise *mecrih* denilir.

Ta'dîl kelimesi ise sözlükte “ılımlı olma, doğruluk, güvenilirlik ve gönülde doğru olduğuna kanaat getirme” anlamındaki *ʿadl* veya *ʿadâlet* kelimelerinden türeyen bir mastar olup, “düzeltmek, doğru hüküm vermek, tezkiye etmek” anlamına gelir. Hadis terimi olarak ta'dîl, bir râviyi, rivayetinin kabulünü gerektiren olumlu sıfatlarla nitelemektir. Bu şekilde değerlendirme yapan kimseye *muʿaddil*, adaletli olduğu bildirilen râviye ise *ʿadl* veya *ʿadil* denilir.

Cerh ve ta'dîl, özel bazı lafızlar kullanılarak râvilerin durumlarını ve bu durumlara dair lafızların mertebelerini ortaya koymayı konu edinen, rivayetlerin kabul ya da reddiyle ilgilenen hadis ricâli ilminin temel disiplinlerinden biridir. (Âşıkutlu, 1993, 7/394)

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefatından sonra sahâbe ve tâbiûnun ileri gelenleri, hadisin ve dolayısıyla İslâm'ın büyük bir tehlike ile karşı karşıya kaldığını fark ederek, hadis rivayetinde ihtiyatlı davranmaya büyük önem atfetmişlerdir. Onlar, râvileri ve isnâd zinciri bilinen hadislerin alınması gerektiği kanaatindeydiler. Bu anlayışın bir gereği olarak, hadis rivayet eden kimseler üzerinde ciddi araştırmalara başlamışlardır.

Râviler hakkında yapılan bu incelemeler sahâbenin son döneminde başlamıştır. Özellikle Hz. Ali ile Hz. Muâviye arasında cereyan eden siyasi mücadeleler ve bu sürecin ardından ortaya çıkan firkalaşma, söz konusu ihtiyatın sebepleri arasında yer alır. Cerh ve ta'dîlin bu dönemlerde başladığı hususunda herhangi bir tereddüt bulunmamaktadır. Hadis uydurma faaliyetleri de bu fitne döneminden sonra başlamıştır.

Müslim'in *el-Câmi'u's-Sahîh*'inin mukaddimesinde yer verdiği bir habere göre, İbn Sîrin bu süreci şöyle ifade etmiştir: “Önceleri isnad hakkında soru sorulmazdı; fakat fitne çıktıktan sonra artık ‘bize râvilerinizi söyleyin’ denilmeye başlandı.” Hadis ilminde ilk olarak isnadı araştıran ve bu konuda soru soranlar arasında Muhammed b. Sîrin, Eyyûb es-Sahtiyânî, İbn Avn, Şu'be, daha sonra da Yahyâ b. Sa'îd ve Abdurrahman gibi isimler yer almaktadır. (Müslim, n.d. 1/15-16)

Cerh ve ta'dil, hadis ilminin bir neticesi ve oldukça gelişmiş bir koludur. Sahâbilerden müteahhir ulemâyâ kadar, hadis ilmiyle iştigal eden birçok âlim, cerh ve ta'dil alanında değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu isimler arasında sahâbilerden İbn Abbâs (ö. 68/687) ve Enes b. Mâlik (ö. 93/711); tâbiünden eş-Şa'bî (ö. 104/722), İbn Sîrîn (ö. 110/729), Eyyûb es-Sahtiyânî (ö. 131/748); tâbiünün son neslinden el-A'meş (ö. 147/764), Şu'be (ö. 160/776) ve Mâlik b. Enes (ö. 179/795) zikredilmeye değerdir. (Koçyiğit, 1993, s. 167)

Bu nesli takip eden tabakada ise İbnü'l-Mübârek (ö. 181/797), İbn 'Uyeyne (ö. 198/813) ve Abdurrahman b. Mehdî (ö. 198/813) gibi âlimler gelmektedir. Cerh ve ta'dil ilmi, Yahyâ b. Ma'în (ö. 233/847) ve Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) ile zirve noktasına ulaşmıştır. (Koçyiğit, 1993, s. 167)

Bu bağlamda, Eyyûb es-Sahtiyânî, hem isnad araştırmaları hem de râvîlerin güvenilirliğini tespiti yönelik uygulamalarıyla cerh ve ta'dil ilminin kurucu nesli içerisinde mühim bir yer işgal etmektedir.

5. Eyyûb es-Sahtiyânî'nin Cerh ve Ta'dil Metodu

Eyyûb b. Ebî Temîme es-Sahtiyânî (ö. 131/748), hadis râvîlerini değerlendirme hususunda cerh ve ta'dil faaliyetinde bulunan erken dönem tâbiûn âlimlerinden biridir. Onun cerh ve ta'dil alanındaki görüşleri, sonraki hadis hafızları ve râvî tenkitçileri için önemli bir referans kaynağı teşkil etmiş; görüşleri sıklıkla delil ve istinad vesilesi olarak aktarılmıştır.

Nitekim İmam et-Tirmizî, bu husustaki genel tutuma işaretler, "Hadis ilmini tam kavrayamayan bazı kimseler, râvîler hakkında konuşulmasını hoş karşılamazlardı. Hâlbuki tâbiûnun ileri gelen imamlarının birçoğu râvîler hakkında tenkitte bulunmuştur" demektedir. Bu durum, cerh ve ta'dilin ilk kuşaklardan itibaren meşrû ve ilmî bir faaliyet olarak kabul edildiğini göstermektedir.

Ali b. el-Medîni (ö. 234/849) ise, Eyyûb es-Sahtiyânî'yi bu konuda öncü kabul etmiş ve onun İbn Sîrîn'den sonra isnad araştırmalarına öncelik veren âlimlerin başında geldiğini ifade etmiştir. Aynı şekilde Hasan el-Basrî, Tâvûs b. Keysân gibi dönemin önemli âlimleri de râvîler hakkında değerlendirmelerde bulunmuş; Eyyûb es-Sahtiyânî, Abdullah b. Avn, Süleyman et-Teymî ve Şu'be b. el-Haccâc gibi diğer muhaddisler de zayıf râvîleri belirterek cerh ve ta'dil faaliyetinde bulunmuşlardır. (İbn Recep, 2012, 1/52)

Bu bağlamda, Eyyûb es-Sahtiyânî'nin râvîler hakkındaki değerlendirmeleri, yalnızca bireysel bir görüş olarak değil, cerh ve ta'dil ilminin oluşum sürecinde sistemli bir yaklaşımın parçası olarak değerlendirilmelidir. Aşağıda, onun özellikle cerh ve ta'dil konusundaki yöntemi ele alınacaktır.

5.1. Ta'dil Metodu

Ta'dil, sözlükte "düzeltmek, temizlemek, eşleştirmek, hakkını vermek, doğru davranmak, adaletle hükmetmek" gibi anlamlara gelir. Hadis ıstılahında ise ta'dil; bir râvinin adâlet ve zabt vasıflarına sahip olduğunu, dolayısıyla rivayetinin kabul edilmeye değer olduğunu ifade eden bir tezkiye ve güven belirtisidir. (Aydınlı, 2011, s. 299) Ta'dilde bulunan âlim, bu yolla râviyi güvenilir (*sika*) bir kimse olarak nitelendirir.

Eyyûb es-Sahtiyânî, râvîler hakkında farklı şekillerde ta'dilde bulunmuştur. Onun bu alandaki yöntemi, doğrudan açık ifadelerle tezkiye şeklinde olabildiği gibi, dolaylı ifadeler veya râviyi öven tavırlarla da kendini gösterebilmektedir. Bu bağlamda Eyyûb'un ta'dil metodunun başlıca özellikleri şunlardır:

- Açık ve net ifadelerle tezkiye: Güvenilir bulunduğu râvîleri doğrudan "sika" gibi ifadelerle nitelendirmiştir.
- Zımnî ta'dil: Bir râviyi methetmesi, onun meclisinde bulunması veya rivayetlerini kabul etmesi, zımnî bir ta'dil anlamı taşımaktadır.
- Râvinin hâlini anlatan kısa değerlendirmeler: Bazı râvîler hakkında övgü dolu kısa cümlelerle kanaatini ifade etmiştir. Bu ifadeler sonraki dönem cerh-ta'dil kitaplarında muteber değerlendirmeler olarak yer almıştır.

Eyyûb es-Sahtiyânî'nin bu şekildeki ta'dil uygulamaları, onun yalnızca râvîlerin güvenilirlik derecelerini belirlemekle kalmadığını, aynı zamanda cerh ve ta'dil ilminin ilk şekillendiricilerinden biri olduğunu da göstermektedir.

5.1.1. Rivayette Muksir Olunması Açısından Değerlendirmesi

Eyyûb es-Sahtiyânî, hadis rivayetinde muksir olan, yani çok sayıda hadis rivayet eden râvîleri genellikle olumlu biçimde değerlendirmiş ve onların bu yönlerini övgüyle anmıştır. Bu yaklaşımı, rivayet ilminde bir tür ta'dil yöntemi olarak da değerlendirilmektedir.

Nitekim Vüheyb'in nakline göre, Eyyûb es-Sahtiyânî, Kâsım b. Muhammed hakkında şöyle demiştir: "Başında ipeki bir takke vardı; ondan daha faziletli birini görmedim. Şüphesiz o, yüz bin (hadisi) terk etti. Ona helâl olsun."

Bu ifadeden, Eyyûb'un sadece çok rivayet etmekle değil, aynı zamanda rivayet konusunda ihtiyatlı davranan râvîleri de takdir ettiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla onun nezdinde rivayette muksir olmak, eğer ilmî seviye ve ihtiyatla birleşmişse, övgüye değer bir vasıf olarak kabul edilmiştir. (Fesevî, 1410, 1/545)

5.1.2. İlimdeki Derinliğe Göre Değerlendirmesi

Eyyûb es-Sahtiyânî, râvîlerin ilmî seviyelerini temel alan ta'dîl uygulamalarında bulunmuş, ilimde derinlik ve temayüz göstermiş şahsiyetleri özellikle takdir etmiştir. Onun bu yöndeki değerlendirmeleri, hem kendi dönemi için hem de sonraki nesiller açısından önemli bir referans teşkil etmiştir.

Vüheyb'in rivayet ettiği bir olayda, Eyyûb'un şöyle dediği aktarılır: "Ez-Zührî'den daha iyi bilen birini görmedim." Bunun üzerine yanında bulunan Sahr b. Cüveyriye, "Ey Eyyûb! Hasanü'l-Basrî de mi?" diye sorunca, Eyyûb tekrar, "ez-Zührî'den daha iyi bilen birini görmedim" diyerek görüşünde ısrar etmiştir. (Fesevî, 1410, 1/637)

Yine Sellâm b. Ebî Mûtî'nin nakline göre Eyyûb şöyle demiştir: "Şayet birinden hadis yazacak olsaydım, İbn Şihâb ez-Zührî'den yazardım".

İbn Şevzeb'in haberine göre ise Eyyûb'un damadı, onun "Hadiste Süfyân'dan daha iyi bir Kûfeli'ye rastlamadım" dediğini nakletmiştir. (Fesevî, 1410, 3/15)

Hammâd b. Zeyd'in rivayetine göre, Eyyûb es-Sahtiyânî, Câbir b. Zeyd'i sıkça anmakta ve onun fikhına hayran olduğunu belirtmektedir. Kendisine "Câbir b. Zeyd'i gördün mü?" diye sorulunca, "Evet, Allah'a yemin ederim ki o, kendini bilen, akıllı, zeki ve dikkatli biriydi" cevabını vermiştir. (İbn Sa'd, 1997, 7/180)

Hasanü'l-Basrî hakkında da şu değerlendirmede bulunmuştur: "Onu kınamaya çalışan kimsenin bu kınaması kendisine döner". Yine, "Eğer Hasanü'l-Basrî'yi görseydin, ondan daha fakih biriyle hiç oturmadığımı anlardın" diyerek onun ilmî faziletini vurgulamıştır. (Zehebî, 1992, 4/585)

Hocası Ebû Kılâbe hakkında ise, "Allah'a yemin olsun ki o, zeki fakihlerdendi" ifadelerini kullanmıştır. (Kurtubî, 1990, s. 48)

Bir başka rivayette, Medine'den dönüşü sırasında kendisine, "Medine'ye senden sonra daha fakih kimi bıraktın?" sorusu yöneltilince, "Yahyâ b. Sa'îd'den daha fakih birini bırakmadım" cevabını vermiştir. (Fesevî, 1410, 1/649)

Fetva almak üzere gelen kimselere, "Ata binip es-Sâib'e gidin. O Kûfe'den geldi, sika bir kimsedir" diyerek hem yönlendirmede bulunmuş hem de es-Sâib'in güvenilirliğini tasdik etmiştir. (İbn Hacer, 1997, 2/204)

Süfyân b. 'Uyeyne'nin nakline göre Eyyûb, "İbn Şihâb'dan sonra Medine ve Hicaz'da hadis ilminde Yahyâ b. Ebî Kesîr'den daha bilgili bir kimse görmedim" demiştir. (Fesevî, 1410, 1/621) Aynı şekilde, "Ebû Zübeyr, Ebû Zübeyr, Ebû Zübeyr..." diyerek elini kaldırıp "O bizim fakihimizdir" sözleriyle onu ta'dîl etmiştir. (Fesevî, 1410, 2/23)

Son olarak Eyyûb'un, "Bize Hammâd gibi genç birini getirin!" şeklindeki sözü de onun, genç yaşta ilimle temayüz eden râvîlere duyduğu hayranlığı göstermesi açısından dikkat çekicidir. (Fesevî, 1410, 2/195;3/157)

5.1.3. Üsluba Göre Değerlendirmesi

Eyyûb b. Ebî Temîme es-Sahtiyânî'nin râvî değerlendirmelerinde dikkat ettiği önemli unsurlardan biri de, râvîlerin üslup, ifade tarzı ve hitabet düzeyleri olmuştur. Onun nezdinde, bir râvînin doğru ve yerinde konuşması, lafzî düzgünlüğe riayet etmesi ve ifadelerini bozmadan iletmesi, sadece iletişim becerisi değil, aynı zamanda rivayet güvenilirliğiyle de ilişkili bir vasıf olarak değerlendirilmiştir.

Bu bağlamda, Eyyûb, ifadesi düzgün ve etkileyici olan râvîleri överken, dili bozuk, ifadeleri gevşek ve anlaşılmasız olanları ise açık biçimde eleştirmiştir. Zehebî'nin aktardığına göre Eyyûb şöyle demiştir: "Hasanü'l-Basrî öyle konuşurdu ki, sanki her kelimesi inci taneleri gibiydi. Ama kendisinden sonra gelenler konuşunca sanki ağızlarından istifra dökülüyordu." (Zehebî, 4/577) Bu söz, hem Hasanü'l-Basrî'nin hitabetine duyduğu hayranlığı hem de râvîlerin ifadelerine verdiği önemi açıkça ortaya koymaktadır.

Hammâd b. Zeyd'in naklettiğine göre, Eyyûb'a bir adam hakkında soru sorulmuş ve o da şu cevabı vermiştir: "Dili düzgün biri değildir." (Müslim, 28) Bu ifade, Eyyûb'un yalnızca râvînin ahlâk ve hafızasına değil, aynı zamanda ifade biçimine de dikkat ettiğini göstermektedir. Bu örnekler, Eyyûb es-Sahtiyânî'nin cerh ve ta'dîl yaklaşımında lafzî yetkinlik ve sözlü aktarım estetiğinin önemli bir ölçüt olduğunu, değerlendirmelerini sadece aklî-ahlâkî zeminde değil, aynı zamanda lisanî üslup hassasiyeti temelinde de gerçekleştirdiğini ortaya koymaktadır.

5.2. Cerh Metodu ve Eyyûb es-Sahtiyânî'ye Göre Belli Başlı Cerh Sebepleri

Cerh kelimesi, Arap dilinde “kesici bir aletle bir kimsenin bedeninde yara açmak” anlamına geldiği gibi, mecazen “bir kimseyi sözle yermek, kusurunu ortaya koymak, onu küçük düşürmek” gibi anlamlara da gelir. Nitekim Arapçada “Ceraha'l-hâkimu's-şâhide” (Hâkim şahidi cerh etti) ifadesi, hâkimin şahidin adaletini düşürerek şahitliğini geçersiz kılması anlamında kullanılır. (İbn Menzur, n.d. 3/246) Bu yönüyle cerh, maddî olabileceği gibi manevî de olabilir; yani hem el hem de dil ile gerçekleştirilebilir. Bazen bir kimseyi sözle zemetmek, onu fiziksel olarak yaralamaktan daha etkili ve sarsıcı olabilmektedir. Arapçada “cerahahu” ifadesi de çoğunlukla bu tür sözlü yergiler için kullanılmıştır. (Koçyiğit, 1993, s. 71)

Hadis istilahında cerh, bir râvînin adâlet veya zabt niteliklerinden birinde yahut her ikisinde eksiklik bulunduğunu beyan ederek rivayetinin reddine hükmetmektir. Başka bir ifadeyle, cerh, râvînin rivayetinde güvenilir görülmediği gerekçesiyle, onun naklettiği hadisin kabul edilmemesi sonucunu doğuran bir değerlendirme biçimidir. (Aydın, 2009, s. 48)

Eyyûb es-Sahtiyânî, bu alanda cerh faaliyetinde bulunan ilk dönem muhaddislerinden biri olarak dikkat çeker. Onun rivayetleri ve değerlendirmeleri, daha sonra gelen hadis hâfızları ve cerh-ta'dîl otoriteleri için önemli birer kaynak olmuştur. Cerh gerekçeleri arasında özellikle rivayet güvenliği, metin uydurma, sened karıştırma veya ilmî emanet sorunu gibi sebepler yer alır.

Nitekim Ma'mer b. Râşid'in aktardığına göre Eyyûb es-Sahtiyânî, Abdülkerîm b. Ebî el-Muhârik hakkında, “Sika değildir” demiştir. Ma'mer'in “Neden, ey Ebâ Bekir?” şeklindeki sorusu üzerine Eyyûb şu açıklamayı yapmıştır: “Benden İkrime'ye ait bir hadis sordu. Ben ona bu hadisi aktardıktan bir müddet sonra, İkrime bana haber verdi' diyerek (şanki doğrudan ondan işitmiş gibi) rivayette bulundu”. Bu örnek, Eyyûb'un, hadis rivayetinde emniyet ve doğruluk ilkesine ne derece bağlı olduğunu göstermektedir.

Yine Ma'mer'in nakline göre Eyyûb, Leys b. Ebî Selîm'e şu uyarıda bulunmuştur: “(Tâvûs ve Mücâhid'i kastederek) Bu iki kişiden duyduğun hadislere dikkat et, onları sıkı tut. Ancak Cevâlik'ten (yani Amr b. Şuayb) sakın.” (Fesevî, 1410, 2/715) Bu ifadesiyle Eyyûb, râvîlerin güvenilirlik derecelerine dair açık bir tasnif yapmaktadır.

Bir başka rivayette ise Ma'mer, Eyyûb'un Amr b. Şuayb'ın meclisinde oturduğunda başını önüne eğdiğini haber vermektedir. Bu tavır, Eyyûb es-Sahtiyânî'nin, güvenmediği râvîlerin meclislerinde konuşmaktan ve onlara yakınlık göstermekten kaçındığını ortaya koyar. Aynı zamanda, bu duruşu başkalarına da bir uyarı mahiyetinde olup, güvenilirliği tartışmalı kimselerle ilmî ilişkiler konusunda ihtiyatlı olunması gerektiğini telkin etmektedir. (Fesevî, 1410, 3/18)

Bu örnekler, Eyyûb es-Sahtiyânî'nin cerh faaliyetini yalnızca sözlü tenkit ile sınırlı tutmadığını, aynı zamanda tavır, mesafe ve fiilî tutumlarıyla da cerh uyguladığını göstermektedir.

5.2.1. Râvînin Takvâdan Uzak Olması

Hadis râvisinde aranan temel vasıflardan biri takvâdır. Takvâ, kişinin dinî hükümlere bağlılığı, haram ve şüpheli şeylerden sakınması, halk nazarında şahsiyetini zedeleyici fiillerden uzak durması ve genel olarak salih bir yaşam sürmesidir. Bu nitelik aynı zamanda adâlet vasfının da içeriğini teşkil eder. Adâletli kabul edilen râvî, müslüman, temyiz kudretine sahip ve bûluğa ermiş olmalıdır. Aksi hâlde, takvâdan uzaklaşan bir râvînin rivayeti güvenilirlikten düşer ve cerhe tâbi tutulur. (Aydın, 2009, s. 14)

Bu hususta Eyyûb es-Sahtiyânî'nin tavrı oldukça nettir. Sellâm b. Mûtî'nin nakline göre Eyyûb, Amr b. Ubeyd hakkında şöyle demiştir: “Dinine güvenmediğin birinin, yani Amr b. Ubeyd'in sözüne (hadisine) nasıl güvenirsin?” (Fesevî, 1410, 2/260) Bu söz, onun nezdinde şahsî takvânın, rivayet güvenilirliğinin temel şartı olduğunu açıkça göstermektedir. Nitekim İslâm toplumlarında takvâsı ile tanınan kimseler daima güven uyandırmış, buna mukabil dini hassasiyeti olmayan kişilerin sözlerine itibar edilmemiştir. Dolayısıyla takvâ, yalnızca bireysel bir erdem değil, râvîlik ehliyetinin ayrılmaz bir şartı olarak görülmüştür.

5.2.2. Râvînin Her Duyduğunu Aktarması

Eyyûb es-Sahtiyânî'nin cerh sebeplerinden biri de, râvînin her duyduğu bilgiyi herhangi bir süzgeçten geçirmeksizin nakletmesidir. Hadis ilminde bu davranış, güvenilirliği zedeleyen ve cerhi gerektiren bir durum olarak değerlendirilmiştir. Nitekim onun bu husustaki tutumu, çağdaşı olan Şu'be b. el-Haccâc'ın bir rivayetinde açıkça görülmektedir.

Şu'be'nin aktardığına göre Eyyûb ona şöyle demiştir: “Hallâs b. Amr el-Basrî'den hadis rivayet etme; çünkü o sahâfidir.” (Aydın, 2009, s. 264) Şu'be, bu ifadenin ardından Eyyûb'un bir süre sonra “Ben onu sahâfi olarak görüyorum” şeklindeki değerlendirmesini de nakletmiştir. (Fesevî, 1410, 2/273) Burada geçen “sahâfi” ifadesi,

râvînin duyduğu her bilgiyi, seçmeden, kritiksiz ve araştırmasız olarak rivayet ettiğini ima etmektedir. Bu yönüyle Eyyûb, yalnızca râvînin ahlâkî durumuna değil, rivayet tarzına ve ilmî ciddiyetine de büyük önem vermiştir.

5.2.3. Râvînin Günahkâr Olması

Hadis râvisinde aranılan bir diğer şart da fısktan uzak olmaktır. Fısk, kişinin büyük günah işlemesi veya küçük günahları ısrarla sürdürmesi durumunda ortaya çıkar ve bu vasıf, râvînin adâletini zedeleyen bir unsur olarak değerlendirilir. Fâsık olarak nitelenen kimsenin hadisleri, çoğu muhaddis tarafından cerhe konu edilmiştir. (Aydınlı, 2009, s. 80)

Eyyûb es-Sahtiyânî de bu konuda oldukça hassastır. Sellâm b. Miskîn'den nakledildiğine göre Eyyûb şöyle demiştir: “Günahkâr bir hadis okuyucudan daha kötüsünü görmedim.” (Zehebî, 1992, 3/17) Bu söz, hem takvâ hem de amelde istikamet ile ilmî ehliyetin bir arada bulunması gerektiğine işaret eder.

Hammâd b. Zeyd'in naklettiğine göre ise Eyyûb'a, “Siz mi yoksa onlar mı İkrime'yi suçluyordu?” diye sorulmuş; Eyyûb bu soruya, “Ben İkrime'yi suçlamıyordum” şeklinde cevap vermiştir. (Fesevî 1410, 2/8) Bu beyan, Eyyûb'un her durumda cerh uygulamadığını, bazen râvîyi savunduğunu ve suçlamaya katılmadığını da göstermektedir. Dolayısıyla onun cerh anlayışı, hem ilkeli hem de insafli bir tutumu yansıtmaktadır

5.2.4. Râvînin Yalancılığı (Kizb)

Hadis ilmi terminolojisinde *kizb*, Hz. Peygamber'e (s.a.s.) ait olmayan bir sözü ona isnad ederek rivayet etmektir. Yani bir râvînin, uydurduğu veya işitmediği bir sözü “Resûlullah şöyle buyurdu” şeklinde nakletmesi, doğrudan kizb (yalan) fiilidir. Bunun yanında, râvînin ezberlemediği ya da güvenilir bir isnad zinciriyle almadığı bir hadisi rivayet etmesi de bu kapsamda değerlendirilir. Bu durum, hadis edebiyatında en ağır cerh sebeplerinden biri sayılmıştır. Nitekim “Men kezebe aleyye mute'ammiden...” hadisinde açıklandığı üzere, Hz. Peygamber'e kasten yalan isnad etmek, cehennem tehdidi ile anılmıştır. (Koçyiğit, 1992, s. 297)

Bu bağlamda Eyyûb es-Sahtiyânî'nin hadis rivayetinde kizbe karşı tavrı son derece serttir. Hammâd b. Zeyd'in nakline göre, Amr b. Ubeyd, Hasan el-Basrî'nin “Nebîzden yapılan içkiden sarhoş olan kimseye had uygulanmaz” dediğini nakletmişti. Eyyûb bu duruma şöyle karşılık vermiştir: “Amr yalan söylüyor. Ben, Hasan el-Basrî'nin ‘Nebîzden sarhoş olan kimseye had uygulanır’ dediğini bizzat kendi ağzından dinledim”. (Fesevî, 1410, 2/260) Bu rivayet, Eyyûb'un sadece rivayetin içeriğine değil, aynı zamanda râvînin dürüstlüğüne dair şahitliğine dayalı olarak açık bir cerh uyguladığını göstermektedir.

Buna benzer bir başka olayda Yâkûb b. Süfyân, Dâvûd b. Ebî Hind'e, “Sen İkrime'den mi rivayet ediyorsun? Bu Eyyûb es-Sahtiyânî'nin işidir” diye sormuş, Dâvûd ise “İkrime de bu şekilde rivayette bulunmaktadır” cevabını vermiştir. Ardından rivayeti İkrime'ye de nisbet etmişlerdir. (Fesevî, 1410, 2/8) Bu diyalog, Eyyûb'un isnad zinciri konusundaki titizliğinin çağdaşları tarafından da bilindiğini ve dikkatle takip edildiğini göstermektedir.

5.2.5. Râvînin Müfteriliği

İftira (Arapça: *iftirâ*) sözlükte “yalan uydurmak, asılsız söz üretmek, bir kimseye işlemediği bir fiili isnad etmek” anlamlarına gelir. Ahlâk literatüründe ve hadis ilminde ise, bir şahsa suç, günah veya kusur isnad etmek suretiyle ona iftirada bulunmak, büyük günahlardan biri ve cerh sebeplerinin ciddi olanlarından. (Çağrı, 2000, 21/522-523)

Hammâd b. Zeyd'in aktardığına göre, Eyyûb es-Sahtiyânî bu konuda şöyle demiştir: “İnsanlardan iki grup, Hasan el-Basrî hakkında yalan söylediler: Birincisi kaderiyye fırkasıdır. Bunlar ona bazı hadisleri isnad ederek onu halk nezdinde yıpratmışlar. İkincisi ise, onu sevmeyen kimselerdir. Bu grup da ‘O, şöyle söyleyen değil mi?’ gibi ifadelerle onu toplum içinde karalamaya çalışmışlar”. (Fesevî, 1410, 2./34)

Bu rivayet, Eyyûb'un yalnızca hadiste yalan isnadını değil, aynı zamanda râvîlerin şöhretini karalamaya yönelik siyasî ve ideolojik maksatlı iftiralara da cerh sebebi olarak kabul ettiğini ortaya koyar. Onun, Hasan el-Basrî'ye yönelik bu tür isnadlara karşı mücadele etmesi, sadece şahsî bir bağlılık değil, hadis rivayetinde güveni muhafaza etme sorumluluğunun bir parçasıdır.

Eyyûb'un, Hasan el-Basrî'ye dair görüşleri ve onu savunma biçimi, sadece rivayet güvenliği açısından değil, aynı zamanda râvî şahsiyetinin korunması noktasında da dikkat çekicidir. Nitekim Hammâd'dan gelen başka bir rivayette, Eyyûb'un şöyle dediği nakledilir: “Hasan el-Basrî'yi rüyamda bağlı halde gördüm”. Bu rüya, metaforik olarak, onun uğradığı zulmü ve iftiraların etkisini sembolize etmektedir.

Yine Hammâd'dan aktarıldığına göre, Eyyûb, Hasan el-Basrî ile kader meselesinde birçok kez tartıştığını, onu mevcut iktidarla korkutmaya çalıştığını, ancak Hasan'ın “Bugünden sonra söyledüğimden geri dönmeyeceğim”

diyerek sözünü değiştirmedini belirtmiştir⁷. Bu rivayet, Eyyûb'un, Hasan el-Basrî'nin şahsiyetli, ilkeli ve iftiraya kapalı bir âlim olduğuna dair kanaatini pekiştiren önemli bir delildir. (İbn Sa'd 1997, 7/166)

5.2.6. Râvinin Kötü Söz Söylemesi

Hadis râvisinin ahlâkî açıdan sağlam olması, sadece haramlardan sakınmakla sınırlı olmayıp, dilini çirkin sözlerden ve edebe aykırı ifadelerden korumasını da kapsar. Zira kötü sözlü olmak, halk nazarındaki itibarı zedeler; daha da önemlisi, hadisi rivayet ettiği Resûlullah'a nisbetle edep sınırlarını aşmak anlamına gelebilir. Bu durum, hadis ilminde cerh sebeplerinden biri olarak değerlendirilmiştir.

Ali b. el-Medîni'nin aktardığına göre, Bişr b. Ömer, İmam Mâlik'e "İbn Ebî Necîh Mu'tezilî midir?" diye sormuş, Mâlik de "Evet" cevabını vermiştir. Bunun üzerine Eyyûb es-Sahtiyânî'nin, "Öyle bir adam ki, onu bozdular; çünkü kötü ve yakışsız sözler söylüyordu." diyerek İbn Ebî Necîh'i eleştirdiği nakledilmiştir. Bu ifadede geçen "onu bozdular" ifadesiyle, İbn Ebî Necîh'in Mu'tezile çevresinin etkisiyle fikrî ve ahlâkî bakımdan olumsuz yönde değiştiğine işaret edilmektedir. Dolayısıyla bu örnek, Eyyûb'un sadece itikadî veya fikhî sebeplerle değil, ahlâkî ve dilsel bozulmaları da cerh sebebi saydığını açıkça ortaya koymaktadır. (el-Medîni, 1980, s. 168)

5.2.7. Râvinin Re'ý Ehlinde Olması

Ehli'r-re'ý tabiri, hicrî II. (milâdî VIII.) yüzyılda özellikle Kûfe merkezli olarak teşekkül eden ve kıyasa, istihsâna ve şahsî ihtihada dayalı fikhî metotları benimseyen ekole mensup âlimleri ifade eder. Bu yaklaşım, naslara bağlılığı esas almakla birlikte, fikhî meselelerde akli muhakemeyi ve feraseti ön plana çıkarır. Bununla birlikte, re'ý ehlinin yöntemleri, hadis ehli tarafından zaman zaman eleştirilmiş ve rivayetinde zayıflık bulunduğu yönünde değerlendirmeler yapılmış, bu sebeple hadisleri ihtiyatla rivayet edilmiştir. (Kılınçer, 1994, 10/520-524)

Eyyûb es-Sahtiyânî de, re'ýe dayalı içtihatları merkeze alan âlimlere mesafeli yaklaşmıştır. Süleyman b. Harb'ın rivayetine göre, Eyyûb'un sevmediği üç kişi vardı: Râbî'a, el-Bettî ve Ebû Hanîfe. (Fesevî, 1410, 3/20) Bu üç isim, Irak fikhî ekolünün önde gelen temsilcileri olup kıyas ve re'ýe dayalı içtihatlarıyla tanınmıştır.

Yine Süleyman, Hammâd b. Zeyd'den şu olayı nakletmektedir: "Eyyûb es-Sahtiyânî, Medîne'de Yahyâ b. Sa'îd'in meclisindeydi. Bir kişi, Yahyâ'ya bir mesele sordu. Yahyâ cevap vermeyip, 'Şu kişiye (Râbî'a'ya) sor' dedi. Bunun üzerine Eyyûb onu uyararak şöyle dedi: 'Beni kendi görüşüne göre fetva veren şu adama mı yönlendiriyorsun?'" (Fesevî, 1410, 3/20) Bu rivayet, Eyyûb'un şahsî re'ýe dayalı fetva verme tarzını uygun bulmadığını, hatta bu yaklaşımı cerh sebebi saydığını göstermektedir.

et-Tirmizî'nin nakline göre, Eyyûb es-Sahtiyânî, Fâzıl b. İshâ hakkında "Eğer annesinden sağır doğmuş olsaydı, bu onun için daha hayırlı olurdu." demiştir. Bu sert ifade, Eyyûb'un, nass ve sahih rivayetlere dayanmaksızın re'ý ile hüküm vermeyi ve hadis karşısında öznel yorumlarda bulunmayı şiddetle eleştirdiğini göstermektedir. (el-Kâdî, 1989, s. 50) Ona göre, re'ý, sahih nakle tâbî olduğu sürece meşru bir istidlal yöntemi olmakla birlikte, rivayet temeline dayanmadan ileri sürüldüğünde ilmî güveni zedeleyen ve hadis ilminin ruhuna aykırı bir yaklaşım hâline gelir. Bu nedenle Eyyûb'un eleştirisi, re'ý kavramının kendisine değil, nakilden bağımsız ve keyfi yorumlara dayalı görüş bildirme anlayışına yöneliktir.

6. Eyyûb es-Sahtiyânî ve Tedlîs

Tedlîs, bir hadiste bulunan kusuru veya genellikle hoş karşılanmayan bir özelliği gizleyerek, bu kusurun mevcut olmadığı izlenimini verecek şekilde rivayette bulunmaktır. Müdelles hadisle ilgili farklı tasnifler yapılmakla birlikte, burada İbn Hacer el-Askalânî'nin değerlendirmesi esas alınacaktır. Ona göre tedlîs genel olarak üç kısma ayrılır:

1. Tedlîsü's-semâ: Râvinin, gerçekte karşılaştığı bir hocasından hadis işitmediği hâlde, ondan işitmiş gibi rivayet etmesi ya da hocasından aslında bir vasıta aracılığıyla aldığı hadisi, bu vasıtayı zikretmeden doğrudan ona isnad ederek nakletmesidir.
2. Tedlîsü's-ş-şuyûh: Râvinin, durumunu gizlemek istediği hocasını, aslında sahip olmadığı yüksek vasıflarla anması ya da bilinen künyesinden farklı bir isimle anarak tanıtmaya çalışmasıdır.
3. Tedlîsü't-tesviye: Bu türde, râvî senedin sika râvilerden oluştuğu izlenimini vermek amacıyla, senedde yer alan zayıf bir râviyi, okuyucuya veya dinleyiciye fark ettirmeksizin senedden çıkarır. Böylece sened, zahiren sağlam bir görünüm kazanmış olur. (İbn Hacer, 2011, s. 163-164)

İbn Hacer'e göre, rivayet sırasında "haddesenâ" veya "ahberenâ" gibi semâya (doğrudan işitmeye) delalet eden lafızlar kullanılırsa, bu durumda rivayet sahih olur ve o rivayetle ihticâc edilebilir. Çünkü tedlîs doğrudan yalan değildir; daha çok isnadın zâhirini süsleme anlamına gelir. Bu sebeple tedlîs, hadis usûlünde "ibhâm" (belirsizlik) türlerinden biri olarak kabul edilir. (Hâkim, 1997, s. 168-173)

Tedlîs yapan râvîler arasında zayıf râvîler bulunduğu gibi sika kabul edilen râvîler de vardır. Bu bağlamda Hasan el-Basrî, Humeyd et-Ta'vîl, Süleyman b. Mehrân el-A'meş, Muhammed b. İshâk, Velîd b. Müslim gibi isimlerin tedlîs yaptığı nakledilmiştir. Hâkim en-Nisâbûrî, tedlîs üzerine yaptığı araştırmalarda, tedlîsin coğrafi olarak en fazla Kûfe ve Basra havzasında görüldüğünü, buna karşılık Hicaz, Harameyn, Mısır, Avâlî (Medine civar köyleri), Horasan, İsfahan, Huzistan ve Mâverâünnehir gibi bölgelerde ise nadiren rastlandığını ifade etmiştir. (Hâkim, 1997, s. 173)

İbn Hacer, *Tabakâtu'l-Müde'llisîn* adlı eserinde tedlîs yapan râvîleri beş tabakaya ayırmıştır. Bu tabakaların birincisinde, tedlîs yaptığı bilinen fakat hadisleriyle ihticâc edilmesine engel teşkil etmeyen sika râvîler yer alır. Eyyûb es-Sahtiyânî, bu birinci tabakada zikredilmiştir. Bu, onun bazı rivayetlerinde tedlîs bulunduğunu ancak genel güvenilirliğini zedeleyecek düzeyde olmadığını gösterir.

Nitekim Eyyûb es-Sahtiyânî, sahâbî Enes b. Mâlik'i görmüş olmakla birlikte, ondan semâ ile rivayet etmiş değildir. Buna rağmen Enes'ten bazı rivayetleri “an” lafzı ile yani **an'ane** yöntemiyle nakletmiştir. Bu tür rivayetler zahiren ittisâl ifade etmese de, râvînin güvenilirliği ve râvînin hocasıyla görüştüğünün bilinmesi hâlinde, çoğu zaman makbul kabul edilmiştir. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî* ve *Tabakâtu'l-Müde'llisîn* adlı eserlerinde, Buhârî'nin *el-Câmi'ü's-Sahîh*'inde Eyyûb es-Sahtiyânî'den müde'lles rivayetlerin yer aldığı açıkça belirtmiştir. Ancak bu durum, onun rivayetlerinin reddedilmesini gerektirmez. Aksine, Eyyûb hadis usûlü literatüründe, rivayetlerinde ihtiyatla yaklaşılması gereken ancak hadisleriyle ihticâc edilebilen sika bir râvî olarak kabul edilmiştir. (İbn Hacer, 2011, s. 13-14)

7. Eyyûb es-Sahtiyânî'nin Vehmi

Vehm, hadis râvisinin bir hadisi tereddütle, zanna dayalı biçimde farklı şekillerde rivayet etmesi anlamına gelir. Hadis usûlünde vehm, bir râvînin yanlış hatırlaması, bir isnadı veya lafzı başka bir rivayetle karıştırması ya da zamanla görüşünü değiştirmesi durumlarında söz konusu olur. Bu tür durumlar, râvînin güvenilirliğini bütünüyle sarsmasa da, rivayetinin değerlendirilmesinde ihtiyatı gerektiren teknik bir unsur olarak kabul edilir.

Eyyûb b. Ebî Temîme es-Sahtiyânî'nin, Nâfi' üzerinden gelen bir rivayette Vehm yaptığı ifade edilmiştir. Söz konusu rivayet, “Her kim yemin ederken *inşâallah* derse, onun yemini yoktur” anlamındaki hadistir. Bu hadisi Eyyûb es-Sahtiyânî, Nâfi'den, o da Abdullah b. Ömer'den, o da Resûlullah'tan (s.a.v.) merfû olarak rivayet etmiştir. Ancak bu rivayet tarzı, hadis tenkitçileri tarafından ihtiyatla karşılanmış ve Eyyûb'un bu rivayette vehme düştüğü ifade edilmiştir.

Beyhakî'nin haberine göre, Hammâd b. Zeyd şöyle demiştir: “Eyyûb bu hadisi önceleri merfû olarak rivayet ederdi. Ancak ömrünün sonlarına doğru, duyduğu şüphe sebebiyle onu artık mevkûf olarak nakletmeye başladı”. Bu durum, Eyyûb'un rivayetindeki kanaat değişimini ve vehme düşmüş olabileceğini göstermektedir. (Beyhakî, 1346, 10/46)

Ubeydullah b. Ömer ve diğer bazı râvîler ise bu hadisi doğrudan mevkûf olarak rivayet etmişlerdir. Yani, bu sözü yalnızca Abdullah b. Ömer'e isnad etmişlerdir. Mâlik b. Enes ve Ubeydullah'ın bu konuda ittifak hâlinde olmaları, Eyyûb'un önceki merfû rivayetinin vehm ihtimali taşıdığını ortaya koymaktadır. (Tirmizî, 2012, s. 247-248)

İmam et-Tirmizî'nin naklettiğine göre, söz konusu hadis İmam Buhârî'ye sorulduğunda, Buhârî bu hadisi yalnızca Eyyûb'un Nâfi' üzerinden merfû olarak rivayet ettiğini; Nâfi'in diğer talebelerinin ise bu hadisi Nâfi'ten İbn Ömer'e isnad ederek mevkûf olarak rivayet ettiklerini belirtmiştir.

Söz konusu hadisi et-Tirmizî, Ebû Dâvûd ve en-Nesâî, Eyyûb es-Sahtiyânî senediyle tahriç etmişlerdir. Et-Tirmizî, bu rivayeti “hasen” olarak değerlendirmiştir. Bu da, Eyyûb'un güvenilirliğine zarar vermediğini, ancak isnad ve metin değerlendirmelerinde bu tür ayrıntıların göz önünde bulundurulması gerektiğini ortaya koyar. (Tirmizî, 2012, s. 247-248)

Sonuç olarak, Eyyûb es-Sahtiyânî güvenilir ve sika bir râvî olmakla birlikte, bazı rivayetlerinde, özellikle sened ve metin farkı içeren örneklerde, vehm ihtimaline açık olduğu hadis tenkitçileri tarafından tespit edilmiştir. Bu durum, onun hadis ilmindeki konumunu zedelememekle birlikte, rivayetlerinin değerlendirilmesinde metodolojik dikkat gerektirmektedir.

Sonuç

Hicrî I. asrın sonlarında ve II. asrın başlarında yaşayan Eyyûb b. Ebî Temîme Keysân es-Sahtiyânî (ö. 131/748), Basra'da dünyaya gelmiş, Sahtiyân (deri) ticaretiyle uğraşmasından ötürü “es-Sahtiyânî” nisbesiyle anılmıştır. Babası, Aneze kabilesine mensup bir mevlâ iken daha sonra Benî Tuheyne kabilesine intisap etmiştir. Eyyûb, tâbiîn neslinin önde gelen simalarından biri olup özellikle küçük tâbiîn tabakasına mensup kabul edilmiştir. O,

ilme olan düşkünlüğü ve zühd hayatıyla temâyüz etmiş, yaşadığı dönemin en güvenilir ve itibarlı râvileri arasında zikredilmiştir.

İlk üç neslin biyografik ve ilmî olarak tespiti, İslâm ilim geleneğinin inşasında vazgeçilmez bir önem arz etmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, Eyyûb es-Sahtiyânî gibi râvilerin ilmî birikimleri, hadis rivayet yöntemleri, isnad anlayışları ve cerh-tâ'dil faaliyetleri, hadis tarihi ve metodolojisi açısından ciddi katkılar sağlamıştır. Eyyûb'un, Enes b. Mâlik gibi sahâbilerle görüştüğü, ondan hadis dinlediği ve bu yönüyle sahâbeye muttasıl rivayet zinciriyle ulaşabilen râviler arasında yer aldığı bilinmektedir. Nitekim İbnü'l-Medînî onun 800, İbn Uleyye ise yaklaşık 2000 kadar hadis rivayetinde bulunduğunu kaydetmiştir. Bu rivayetlerin önemli bir kısmı Kütüb-i Sitte ve Kütüb-i Tis'a gibi temel hadis mecmualarında yer almakta, bu da onun hadis tedvin sürecindeki etkisini göstermektedir.

Cerh ve tâ'dil ilminin kurumsallaşma sürecinde Eyyûb es-Sahtiyânî'nin ayrı bir yeri bulunmaktadır. Çünkü Eyyûb es-Sahtiyânî (ö. 131/748), Muhammed b. Sîrîn, İbn Avn ve Şu'be b. el-Haccâc gibi isimlerle birlikte isnadın araştırılmasını erken dönemde sistematik hale getiren râviler arasında zikredilir.

Müslim'in *el-Câmi'u's-Sahîh* mukaddimesinde İbn Sîrîn'in "fitneden sonra 'bize râvilerinizi söyleyin' denilmeye başlandı" sözü aktarıldıktan sonra, bu dönemde isnad araştırması yapanlar arasında Eyyûbes-Sahtiyânî de anılır. Bu, onun cerh-tâ'dil düşüncesinin kurumsal başlangıç safhasında fiilen yer aldığına delildir.

Hız. Osman'ın şehadetinden sonra başlayan fitne hareketleri ve siyâsî bölünmeler, hadis uydurma faaliyetlerinin artmasına sebebiyet vermiş; bu durum isnad sisteminin ve râvi tenkidinin daha bilinçli bir şekilde uygulanmasını zaruri hâle getirmiştir. İşte Eyyûb es-Sahtiyânî, bu dönemde hadis râvilerinin güvenilirliklerini değerlendirme hususunda örnek bir metodoloji ortaya koymuş, hem tâ'dil hem cerh alanında açık, tavizsiz ve ilkeli bir yaklaşım sergilemiştir.

Bu çalışmada ortaya konulduğu üzere, Eyyûb es-Sahtiyânî'nin cerh ve tâ'dil kriterleri, yalnızca râvinin rivayet sayısı veya ilmî seviyesiyle değil; aynı zamanda takvâsı, ahlâkı, üslubu, re'y ehline mensubiyeti, günahkârlığı, yalan ve iftira gibi dinî-ahlâkî zaafılarıyla da doğrudan ilişkilidir. Onun râvileri değerlendirirken gösterdiği titizlik, sadece isnad güvenliğini değil, aynı zamanda ümmetin din anlayışını korumaya yönelik bir çabanın da tezahürüdür.

Sonuç olarak, Eyyûb es-Sahtiyânî sadece bir râvi değil, aynı zamanda hadis metodolojisinin oluşum sürecine katkı sağlayan önemli bir muhaddistir. Yetiştirdiği talebeler, hadis ilminde gösterdiği titizlik, isnad ve metin konularındaki vukufiyeti, cerh ve tâ'dil alanındaki ilkeli duruşu, onun ilim tarihindeki yerini daha da pekiştirmektedir. Aynı şekilde Ehl-i sünnet çizgisine olan bağlılığı ve bidat ehline karşı takındığı net tavır, sonraki nesiller için ilmî ve ahlâkî bir miras olarak değerini muhafaza etmektedir.

6. Araştırmacıların Katkıları

6.1. Araştırmacıların Katkı Oranları:

Araştırmacılar eşit oranda katkıda bulunmuştur.

6.2. Çatışma

Araştırmada herhangi bir çatışma beyanı bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Aydınlı, A. (2009). *Hadîs ıstılahları sözlüğü*. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Âşıkutlu, E. (1993). Cerh ve ta'dil. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (Cilt 7, ss. 467–471). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- A'zamî, M. M. (1980). *Dirâsâtun fi'l-hadîsî'n-nebevî*. el-Mektebü'l-İslâmî.
- Bakır, A. (2003). Basra. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 5, ss. 239–244). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Beyhakî, A. b. H. (1346). *es-Sünenü'l-kübrâ* (A. el-Mardinî, Ed.). Meclisü Dâ'iratu'l-Ma'ârifü'l-Osmâniyye.
- Buhârî, M. b. İ. (n.d.). *et-Târîhu'l-kebir*. Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Çağrıncı, M. (2000). İftirâ. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 22, ss. 524–525). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Çakan, İ. L. (1989). *Hadîs usûlü*. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Dârekutnî, A. b. Ö. (2011). *el-İlel*. Müessesetü'r-Reyyân.
- Dârimî, A. b. A. (1987). *Sünenü'd-Dârimî*. Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Ebû Nuaym el-İsfahânî, A. b. A. (1988). *Hilyetu'l-evliyâ ve tabakâtu'l-asfiyâ*. Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Ebû Sa'îd es-Sem'ânî, A. b. M. (1988). *el-Ensâb* (A. Ö. el-Bârûdî, Ed.). Dârü'l-Fikr.
- Ebû Şeybe, A. b. M. (1989). *el-Muşannaf* (K. Y. el-Hût, Ed.). Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.

- Fesevî, Y. b. S. (1410). *el-Ma'rifetü ve't-târîh*. Mektebetü'd-Dâr.
- Hâkim en-Nisâbü'rî, E. A. M. (1997). *Ma'rifetü 'ulâmi'l-hadîs* (M. Hüseyin & Z. Şefik, Eds.). Dârü'l-İhyâ'î'l-'Ulûm.
- Haûb, M. A. (1963). *es-Sünnetü kâble't-tedvîn*. Dârü'l-Fikr.
- İbn Adiy, A. b. A. (1988). *el-Kâmil fî du'afâ'î'r-ricâl* (Â. A. Abdülmevcûd et al., Eds.). Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İbn Hacer el-Askalânî. (1989). *Fethu'l-Bârî* (A. Bâz & M. F. Abdülbâkî, Eds.). Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İbn Hacer el-Askalânî. (1995). *Tehzîbü't-tehzîb*. Dârü'l-Fikr.
- İbn Hacer el-Askalânî. (2011). *Şerhu Nüzheti'n-nazar* (N. A. Musbahî, Ed.). Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İbn Hacer el-Askalânî. (n.d.). *Tabakâtü'l-müdellesîn* (Â. el-Karyûtî, Ed.). Mektebetü'l-Menâr.
- İbn Manzûr, M. b. M. (n.d.). *Lisânü'l-Arab* (A. A. el-Kebîr et al., Eds.). Dâr Şâdir.
- İbn Receb el-Hanbelî, A. (2012). *Şerhu 'ilelî't-Tirmizî* (H. A. Sa'îd, Ed.). Mektebetü'r-Rüşd.
- İbn Sa'd, M. (1997). *et-Tabakâtü'l-kübrâ*. Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İyâz, E. F. (1970). *el-İlmâ' ilâ ma'rifeti usûli'r-rivâye* (S. Sakar, Ed.). Dârü't-Turâş.
- Kılıçer, M. E. (1994). Ehl-i re'y. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 10, ss. 370–373). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Koçyiğit, T. (1992). Hadîs terimleri sözlüğü. Rehber Yayıncılık.
- Koçyiğit, T. (1993). Hadîs usûlü. AÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Kurtubî, M. b. V. (1990). el-Bide' ve'n-nehyü 'anhâ (M. A. Dehmân, Ed.). Dârü's-Sefâ.
- Nesâî, A. b. Ş. (n.d.). Sünen: Bişerhi es-Suyûtî ve hâşiyetü's-Sindî. Dârü'l-Ma'rife.
- Rasûl, A. b. A. es-Sayyâh. (2007). Ma'rifetü aşhâbi Eyyûb.
- [Unverified] Yayınevi bilgisi verilmemiş için APA 7'ye uygun biçimde eklenememiştir.
- Sifil, E. (2002). Kıraat. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 26, ss. 293–295). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Suphi es-Sâlih. (1988). Hadîs ilimleri ve hadîs ıstılahları (M. Y. Kandemir, Çev.). DİB Yayınları.
- Suyûtî, C. (1985). Tedrîbu'r-râvî (A. Ö. Hâşim, Ed.). Dârü'l-Kitâbi'l-'Arabî.
- Tahâvî, E. C. (1994). Şerhu müşkili'l-âşâr (Ş. el-Arnaût, Ed.).
- [Unverified] Yayınevi bilgisi bulunmadığı için eklenememiştir.
- Tirmizî, M. H. (2012). Merâtibu's-şikât ve eserühâ. Mektebetü'r-Rüşd.
- Yücel, A. (1996). Hadîs ıstılahlarının doğuşu ve gelişimi: Hicrî ilk üç asır. MÜİF Yayınları.
- Yücel, A. (2002). Kitâbet. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 25, ss. 193–195). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yücel, A. (2014). Hadîslerin yazılması ile ilgili rivayetlerin tenkid ve değerlendirilmesi. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16–17, 1–31.
- Zehebî, Ş. (1992). *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ* (Ş. el-Arnaût, Ed.). Müessesetü'r-Risâle.
- Zübeyr b. Bekkâr. (1972). *Ahbâru'l-Muwaffakiyât*. Âlemü'l-Kütüb.